

APOLOGETICA PRÆFATIO

PRO

PETRO ABÆLARDO,

Ad illustrissimum ac sapientissimum dominum D. Nicolaum BRULARTIUM, equitem, Sillerii dominum, Marinarum baronem, Franciæ et Navarræ cancellarium. Per Franciscum Amboesium, equitem, regis in sanctiore consistorio consiliarium.

(Petri Abælardi filosofi (sic) et theologi, abbatis Rugensis, et Heloisæ conjugis ejus, primæ Paraclitensis abbatissæ, Opera, nunc primum edita ex mss. codd. viri illustr. Francisci Amboesii, equitis, regis in sanctiore consistorio consiliarii, baronis Chartræ, etc.: cum ejusdem præfatione apologetica et censura Doctorum Parisiensium. — Parisiis, sumptibus Nicolai Buon, 1616, in-4°, cum privilegio regis.)

Cum studiosi viva voce præceptorum sæpissime fuerint destituti, aut eos quales vulerunt adprime eruditos, non ita facile et in promptu habuerint, factum est ut bibliothecæ ab optimatibus, aut claris et locupletibus viris sint institutæ, in quibus tanquam promi, condi munere, optimorum et veterum auctorum libri repositi asservarentur, et a quibus tanquam a divite penu scientiarum cupidi suo tempore doctrinarum exquisitos thesauros petere possent. Hinc Atheniensis Pisistratus, Eumenes Pergamensis, Ptolemæus Filadelfus (b), quod conquisitos ad ducenta fere milia libros ex autografo describi magna impensa curassent, bene de posteritate meriti nomen suum immortalitati consecrarunt. Nec minorem apud Romanos L. Lucullus, Asinius Pollio, Trajanus, C. Plinius, Tacitus A. comparatis numerosorum voluminum ornatisissimis bibliothecis, splendoris ac magnificentiæ laudem sunt assecuti. Quod si in his poetarum, filosoforum duntaxat, et historicorum reliquiis conquiritis et colligendis tantam curam adhibuerint adhuc profani, et cæcitate erroribus, fœdisque dæmonum tenebris et præstigiis involuti, quid censendum putamus de pia heroum nascentis Ecclesiæ sollicitudine in re haud absimili; quanto eorum laus justior, quod propenso animo in hanc curam incubuerint, postquam divini verbi semina toto orbe dispersa sunt, ut profeticæ canonicæque primum Scripturæ, deinde orthodorum conciones et interpretationes non incuriose descriptæ, in templorum adytis et sacrariis collocarentur, tanquam in armamentariis ex quibus certissima tela parari possent adversus ingruentes hæreseon insultus. Adnisus est sua ætate Constantinus Magnus magna diligentia, zeloque ardentissimo, suaque auctoritate perfecit, ut authentica exemplaria ab ipsis fontibus repeterentur; profetarum monumenta Hebræa, apostolorum Græca lingua, qua scripta primum fuerint in mundum redigerentur, apocrypha a canonicis, quæ Meliton et Origenes ad notarum 22 numerum retulerant, ita discernentur ut suis cuique honos sartus tectus remaneret, neque adulterini pro veris, carbones pro thesauris supponerentur. Ex quo certe effectum vidimus, ut doctrinæ puritas, unitas, antiquitas; et universalitas nullas novitates admitteret, nulla se in frusta minutatim secari sineret: quas certissimas esse Ecclesiæ notas, tum Petri *πρωτοκαθηδρία* indicat Lirinensis; et ut quod Marcion similisve farinæ homines tentaverant, in scedis sacratissimis corrupendis, id tandem successibus caruerit, manserintque

illæ inter publicas et cedrinæ tabulas ab omnibus impostorum insidiis illæsæ, ita ut nihil in his sit repertum; quo suam Arius, Eutyches, Nestorius causam fulcire possent; et cum Sardicenses canones pro Nicænis obrudere quidam male feriat ausi fuissent, detersus est totus hic fucus per incorruptos canonum Nicænorum codices, qui manuscripti in bibliothecis Constantinopoli, Alexandria et Antiochiæ sunt reperti. Meminit etiam Eusebius Hierosolimitanæ et Cæsariensis bibliothecæ. Et harum omnium imitatione Ecclesiæ occidentales publicas et privatas etiam erexere, ut his uti frui liceret, iis, qui sacris initiandi sese totos bibliorum et Patrum lectioni addicerent, curabantque episcopi ut quisque libros eos fideliter descriptos domi haberet, et nocturna thurnaquoque manu versaret. Et ad id parabantur diligenter librarii notarum et siglarum periti, quos Irenæus Lugdunensis et alii cordati doctores, cum libros aliquos ederent, sæpe per omnia sacra sunt obstati, ut quod in archetypo esset exemplari bona fide describerent, nihilque vel detraherent, vel adderent, vel immutarent. Sed nocuit sequentium temporum barbaries, quæ librariis usa est indoctis, et idiotis, plerumque etiam cœnobilis, quos sui abates, ne otio marcescerent, ad id cogebant, ut aliquot horas exscribendis libris impenderent: quin et ad id mulierculæ et puellæ operas suas locarunt, magno rei litterariæ detrimento et dedecore, priusquam singulari Dei beneficio ars typografica inventa est ante seculi decimi quinti initia. Itaque ex illis scriptis, quæ veteres reliquerunt; e multis, quæ ad iumento ad vitam recte instituendam, et ad plurimarum artium cognitionem esse possent, pauca servata sunt; sed ita depravata et mutila, ut vix legi, et intelligi possent, et brevi tempore per chalcografos in lucem erupit stupenda sine delectu auctorum moles, qui diu cum blattis et tineis erant luctati; sed multo plures fauo auctorum in illo manuscriptorum pulvere et situ delituerunt, donec paulatim diligenti solertia curiosorum eruerentur. Quod si quisquam est, cui cordi semper fuerit bibliothecas illas veterum perquirere, inspicere, rimari, in his profecto nomen meum semper ab adolescentia sum professus, sive meorum æqualium exemplo, ut jacentem literatorum laudem pro viribus sublevarem maculis eorum detergendis, sive quod criticam plus æquo fortasse adamaverim, sive quod varia illa et promiscua lectione delector. Atque ita accidit, ut in manus meas inciderint aliquot epistolæ doctissimi Petri Abælardi, et Heloisæ

(5) Sic Præfationis auctor ubique, f pro ph, quod mutare noluimus. EDIT. PATR.

ejus uxoris : quæ cum primo arrisissent , postea etiam relectæ summopere placuerunt. Cœpi etiam reliqua ejus auctoris opera conquerere, quorum nonnulla reperi in membranis exarata, minutissimis characteribus, et lectu difficillimis, et ex collatione diversorum emendavi, emendatumque unum exemplar semel atque iterum curavi transcribendum: sed laborem vicit voluptas legentis, et utilitas cum publica, tum privata, quam percepturi sunt, qui ad ea legenda volent animum appellere. Fuit enim Abælardus, vel Bailardus, ut cum Accursio et Alciato loquar, vel Balardus ut cum Genebrardo, sive mavis Abailardum vocitare, de apiculæ Gallico nomine, sive ab Abailardum (nam hoc posterius in chronico Joannis Crispini reperi), ut apud nostrates usus est frequens *ab pro de* in gentiliū nominibus usurpare, non aliter quam si ego, qui de Ambrosia vernacule nuncupor, Abambosius indigitarer: fuit, inquam, Petrus iste juvenis palatii castelli dominus ad S. Nazarium in Nannetensi diocesi ad Ligerim, patre equite Berengario, matre Lucia. Qui ambo nobilibus proavis orti, post aliquot liberorum creationem, post Petri Abælardi, quem Roselini præceptis informandum tradiderant, educationem, religionis nexibus sese mancipandos tradiderunt. Filius eorum jussu Lutetiam missus, in sinu tam celebris academix, ut Erichonius in Minervæ sinu educatus, in magno virum evasit, et non solum polyhistor et scientiarum omnium encyclopaedia instructus et omniscius; sed et filosoforum et theologorum coryfeus, et in suo genere princeps, primusque theologiæ scholasticæ seu disputatricis auctor creditus, unde illæ Nominalium et Realium apud Vignerium sectæ. De quo Samson Rhemorum archiepiscopus cum suis suffraganeis, dum eum ad papam deferrent, retulerunt nihil esse quod eum lateret, sive in profundo maris, sive in excelso supra: qui in promptu de universa filosofia, de mathematicis, et etiam de quæstione qualibet respondebat; qui invitatus a discipulis, ut in obscurissimæ Ezechielis profetiæ interpretatione specimen ingenii ederet, impetrato brevis noctis spatio, toti academix se admirabilem præbuit. Sed et jurisconsulti nostri eum in salebris juris Justinianæ exercuerunt, ita ut supra nominatus glossator ad legem *Quinque pedum præscriptione*, quæ est in pp. Valentiniani, Theod. et Arcad. C. fin. *regund.* in verbo *præscriptione*, de eo sic scripserit: *Sed Petrus Bailardus qui se jactavit quod ex qualibet quantumcumque difficili littera traheret sanum intellectum, hic dixit: NESCO. Quid mirum, si et Azo, et ipse Accursius, qui rati sunt nihil videri in jure quod a se penitus perspectum non fuerit, ita hallucinati sint ut magnus ille Andreas Alciatus, in illo quem de quinque pedum præscriptione scripsit tractatu, postquam Petrum Bailardum celebrem sua tempestate professorem laudavit, quod ingenue fassus esset eam legem ita se non intelligi, ipse suorum doctorum interpretationem eludit et reprehendit, eorumque sequaces Baldum, Paulum et Salicetum, qui ex ea hanc regulam elicere conantur, non reddi solitum olim judicium de quinque pedibus, id est de re levissima, cum variæ constitutæ sint actiones de modica glande, de pisce, de ovo l. 1 ff. de glande leg. § Gallinarum insiti, de rerum divis. l. si proprietarius. ff. de damno infecto, cumque verior interpretatio sumi debuerit ex l. xii Tab. qua cautum ut inter vicinorum prædia constitutis finibus, quinque pedum spatium relinqueretur, quo ire, agere, uterque dominus posset, ejusque spatii usucapio lege Mamilia prohibita est, ut apud Tullium i de LL. et Ag. urbicum de limitibus. Quibus experimentis constare arbitror tanta Abælardum fuisse ingenii pernicitate et dexteritate, ut potuerit in qualibet scientia, præsertim vero in ea quæ aliarum regina dicitur, brevi tempore multum profecisse, et ad metam pervenire citius quam alius ex carceri-*

bus exiisset; sed de eo postea amplior dicendi patebit campus.

Heloissa vero, ut altera Susanna aut Esthæra, pulchra et Deum timens, vetustissimos illos Mommorantios legitima agnatione contingens, canonici Parisiensis non notha, sed neptis, psalmos Hebraice personare ab incunabilis docta, clarum sexus sui sydus et ornamentum, tres illas linguas, necnon mathesin, filosofiam et theologiam a viro suo edocta, illo solo minor fuit: in qua tantas ingenii dotes, prudentiæ, patientiæ, humilitatis, virtutumque omnium, et pudicitix chorus illustrabat, quam religiose coluit post brevem et furtivum aliquot mensium justis connubii usum, viri sui etiam immerito execti et absentis amatissima; ut dubites, plusne exemplo matronis an virginibus profuerit, vel cum Argentoliensibus, vel cum Paracletensibus præfuit. Si ad matronale decus, ad linguarum aut Scripturarum cognitionem inspicias, alteram Paulam; si ad custodiam perpetui pudoris, morumque asperitatem, Eustochiam videre videberis, quam episcopi quasi filiam, abbates sororem, laici matrem diligebant; ita ab omnibus in cultu et admiratione habita, ut cum vir ejus invidiæ et calumniæ telis premeretur, livor in ea ejusque moribus non invenerit quod dente Theonino carpere posset. Ejus epistolarum facundiam simul inspexi, ut fidix signum simul probavi; ingenii vero acumen, magnumque in sacræ Scripturæ, Patrumque lectione profectum satis indicant problemata illa, sive dubia, quæ domino suo præceptorum et conjugii in scriptis proposuit discutienda: quæ qui attente legerit, agnoscet esse verum quod ab Aristotele est vulgatum, non minus esse difficile quæstionem bene ponere quam bene solvere. Præterea quam subtiliter hæc heroina divo Bernardo abbati in Paracleti cœnobio hospitanti, etsi ille parum candide de Abælardo sentiret, satisfecerit percontanti, cur in orationis Dominicæ publica recitatione verba illa usurparet, *Panem nostrum supersubstantialem*, cum cætera Ecclesiæ vulgo *quotidianam* dicitent; illa contra Græcorum discretione fulta, quorum, ut ait Ambrosius, auctoritas major est, solum Matthæi textum adduxit, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὴν ἐποψίαν, maluitque translationem ex Hebræo, quam propriæ linguæ scripturam sequi, prout videre licet epistola quinta secundi libri, quæ est ad eundem D. Bernardum. Felix, o nimium felix conjugum par, et bene concordans in dissimili fortuna matrimonium, nec ipsa in morte divulsum, si ille tam bene livoris insultus, quam illa in sequiore sexu declinare potuisset! O divina viri uxorisque ingenia omnibus doctrinis excultissima, quibus nec præcedens ævum, nec sequens ulla alia protulit adæquanda! Etsi vero Heloissa tanta fuerit mansuetudine, ut nullus unquam malevolentix jacula in eam ausus fuerit contorquere, nullus ejus mansuetudini obstrepere, tamen quam multa dictu gravia, perpressu aspera in illam irruisse putamus: cum illa per latus viri, quem toto amabat pectore, sæpius sit petita, icta, et quasi transfossa: in suo corde sæpe perpressa est quicquid in sponsi terrestris famam et corpus potuit lividorum et inimicorum malevolentia et crudelitas. Quæ spretis hujus mundi blandimentis sese totam consecravit Jesu sponso cœlesti, sua sponte carnem propriam crucifigens: femina vere fortis, et similis prudentibus, quas Evangelium memorat sibi multis operibus pietatis propexisse, ne deficeret oleum in lampadibus. Batava Syren scripsit ad virgines Colonienses sub nomine Machabæorum consecratas, comparisonem virginis et martyris, asseritque veram continentem minimum abesse a martyre, quod martyr patitur a carnifice cædi carnem suam, virgo vel continens quotidie mortificat carnem suam, ipsa sui quodammodo carnifex. Martyr tradit corpus suum, virgo vel vidua subigit, et in spiritus servitutum

redigit, domatque. [Ea certe aptari possunt nostræ Heloissæ, quæ concupiscentiis, opibus, deliciis, fastui, luxui, gemmis, purpuræ, voluptatibus in hac vita renunciavit, nihil amans in hoc seculo, mortua mundo, soli vivens Christo, cujus ut stringeretur amplexibus, columbinos edebat gemitus, precibus, psalmodiis, sacra lectione, silentio, jejuniis, piis occupationibus corpus in servitutem redigens, quod in continente non minus est laudabile quam in virgine, cum major sit virtus placitis abstuisse bonis. Licet contra sentiat Hieronymus difficiliorem videri pudoris custodiam in virgine, quæ quod non est experta, majus et suavius esse suspicatur. Ipse Petrus epistola quam toti operi præposuimus, pauca et modeste de adamata uxore et sorore locutus, historiam propriæ vitæ, miserias suas et ærumnas, imo etiam mortes narrat, ut ab avunculo et consanguineis uxoris nocte dormiens immanissima et pudentissima ultione verpus factus fuerit, ut monachi habitu in cœnobio D. Dionysii suscepto male habitus sit a fratribus, quod ex Bedæ secundo scripto in Acta apost. controversiam illam movisset de duobus Dionysiis, altero Areopagita, altero Corinthio : qua de re nos cardinalem Baronium potius secuti, quam Gregorium Turonensem, sententiam nostram exposuimus in illa præfatione, quam ad historias dicti Gregorii præfiximus, ejusque defensionem contra Flaccii calumnias. Recitat etiam ut tractatum De unitate et trinitate divina, in favorem scholarium suorum compositum, qui humanas et filosoficas rationes requirebant, Suesione coram legato exhibuerit, et compulsus fuerit sine discussionis examine propria manu in ignem injicere : quod quam grave fuerit, illi dijudicent, qui norunt auctores non minus librorum suorum esse amantes, quam patres liberorum. Cætera quæ in hac epistola non sine acerrimo sensu doloris et patientiæ documento de suis calamitatibus recitat, de suo in solitudine secessu, de jactis primis Paracletensis eremi fundamentis, de pravus fratrum quibus præfuit Ruyensium moribus, tyrannique vicini oppressionem, ea melius ab ipso auctore, quam a me repeti possunt, cum meum potius sit consilium vindictis meum Abælardum, si non ab errore, qui in idoneum cadere potest, saltem a servitute hæreseos falso insinulatæ asscrere.

Hæ me justissimæ causæ impulerunt, ut quotquot exemplaria nasci potui in variis provinciis acquisierim, collegerim, legerim, relegerim, optimæ certe notæ frugisque non expertia, consiliumque ceperim ea in vulgus emittendi, tum ut R. P. sacræ literariæ prodessem, tum ut Galliam nostram ab illorum imposturis vindicare, qui negant perpetuo verum esse, quod ex Plinio adstruit D. Hieronymus, eam solam carere monstris. Quod enim potius facerem, quam monachi saltem in extremis innocentissimi viri nomen e flammis eripere, eruditissimique scriptoris opera magnis sudoribus vigilisque elucubrata nostræ ætati ac posteritati consecrare? Itaque unum exemplar epistolarum, nactus sum in Armorica, in qua juvenis prima auspacia cœpi lativii et meæ senatoriæ dignitatis; alterum ex Philippo Portæo abbate Tyronio, poeta excellentissimo et mihi amicissimo, qui affirmabat se accepisse ab hæredibus Stefani Gormeleni Curiosolite; tertium ex monasterio Paracletensi, ad quod protectus sum, ut quæ ibi ex ejus operibus reperire poteram, in usum publicum convasarem, ibique comiter sum exceptus, et ad contigua fundatoris et fund tricis sepulchra manu ductus benignitate reverendæ D. Mariæ Rupifocaldæ diaconissæ sapientissimæ cognatæ meæ : ejus enim paterna avia Antonia Ambœsia, quæ equiti Torquato Barbesio nupsit, Vidi Ambœsii iura unica, Karoli Calvimontis D. Franciæ marescalli nepitis et hæres totam vetustissimam familiam erevit, et primogenita nostra ad Rupifocaldos transtulit. Ea etiam mihi communicavit divini officii hominias toto

A anni curriculo legendas stylo Abælardico exaratas, cum collectis et hymnis, in quibus magna catholice pietatis lux seu legenti, seu canenti affulget. Opuscula varia ex Navarrana bibliotheca, hominias ex Sorbonico gymnasio celeberrimo, in Epistolam ad Romanos quinque libros commentarios ex cœnobio S. Michaelis de Monte, seu in periculo maris, quos dedit utendos A. Quercetano doctissimus P. Jacobus Sirmondus theologus e Societate Jesu; Introductionis ad theologiam libros treis, reconditoris doctrinæ ex ms. cod. bibliothecæ canonicorum regularium Sancti Victoris prope nostros muros : alia etiam aliunde, ut suis locis indicavi. Quæ opera nisi Patres illi cognovissent esse fidei catholice, apostolice et Romanæ professoribus utilia, ea certe ultricibus urenda flammis dedissent : quæ tanto studio divinitus conservata nobis transcribenda et in medium proferenda dederunt. His volutandis, et ex collatione emendandis non exiguum operam locavi, ut me voto exsolverem, quo pridem obstrictus eram, cum libellum de concilio in publicum vulgari passus sum; et si quid durius inveni, cum germano meo R. D. Adriano Ambœsio episcopo Trecorensi inter theologos eminentissimo communicavi, et cum aliis etiam amicis, nec aut ab illis aut a me in his operibus aliquid est reperit, quod esse posset lectionis infructuosa. Prius tamen, ne tacito vel aperto linguæ aut cogitationis convitio verberari possem, accusationes contra Abælardum, ac pro eo proscriptiones ac depulsiones in publicum proferre decrevi, et rationum ponderibus ac momentis adamussum examinare, ne quid temere, aut perperam fecissem me quisquam obganiat. In arenam producuntur athletæ, immo bellatores fortissimi, quibus ingenii vires ac famæ, et plus quam vitæ, sunt periclitandæ,

*nec enim levia, aut ludicra petuntur,
Præmia, sed Turni de vita et sanguine certant.*

C Et ut ille de Hectore Iliados χ.

Πρόσθε μὲν ἐσθλὸς ἔργου ἰδίωκε δὲ μὲν μίγ' ἀμείων,
Καρπαλίμως, ἐπεὶ οὐχ ἰσρήιον οὐδὲ βραίων
Ἄρνούσθην ἄ, τε κοσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἄλλὰ περὶ ψυχῆς βίον Ἐκτορος ἰκποδάμοιο,
Hic igitur cursu, hic fugiens, ille acriter urgens,
Delati, bonus et fortis pede concitus antei,
Insequitur melior : nec enim pro tergo teauri,
Pro bove, nec certamen erat, quæ præmia cursus
Esse solent : sed pro magni vitæque animaque
Hectoris.

Sistendus est igitur, nomofylax illustrissime et perfectissime, ad tuæ dignitatis tota Europa augustissimæ tribunal, ad Galliarum præfecti prætorium, a quo appellare nefas, cui reliqui supremorum senatum et curiarum provincialium iudices, fasces submitunt, ad tuæ divinæ Themidis trutinam, hic doctor infelix inter reos et proscriptos adnumeratus, qui causam dicat quasi ex vinculis, et ad criminum gravissimorum capita respondeat magnis delatoribus, vel potius accusatoribus non tam deteritus, quam causæ bonitate fretus, et vitæ morumque innocentia, per quam a legato S. S. provinciæ quæ Rhemensis antistitibus persona non est damnata, sed in scripto comburendo ejus caeca obedientia comprobata, et ab iis qui senonis coadunati erant, nihil aliud quam damnationem capitulorum quæ non agnoscebat sua retulit, ipse non auditus, ad sacrosanctam Sedem appellavit. Ab Innocentio vero pontifice opt. max. ad quem totum negotium remissum fuerat, plenæ absolutionis tesseram, honorificumque Cluniaci ut petierat prytaeum meruit : a tuis etiam oculis æquissimis et diplomatibus, in integrum restitutionem impetrabit, cum jure liberæ legationis, ut cum tui favoris aura per omnium ora, per academias orbis totius celebres, per doctorum bibliothecas,

Laudetur, vigeat, placeat, relegatur, ametur,

et sicut D. Augusti de *Æneide* retinenda, ita D. Brulartii de Abælardi lucubrationibus non abolendis edictum publicetur. Poterit enim tua amplitudo, vel solo aspectu facile sanare famam adfectam filosofum et theologum in hunc usque diem non minus languentis, quam illi qui ad *Æsculapii* fanum transeuntibus conspiciendi exponuntur. Tu enim es Brularti Silleri, cujus in manu legum ferendarum et abrogandarum jus omne consistit; qui in magistratu, et in honorum omnium culmine et solstitio (ut ita dicam) excelso, et pleno stellarum, illustri et claro loco præsidet; et quem sol splendissimo mundo, eum huic regno exhibes, ex quo splendidissimo candore inter flammam elucetam circulo tanquam e sublimi specula te cynosuram honestis disciplinis præbes; qui bonis omnibus plaudentibus vulnere superiorum iniquitate temporum Gallie indicta curasti, qui rixarum et litium præsertim aulicarum semina, quibus nulla capitalior pestis esse potuit, si non radicitus evulsisti, saltem magna ex parte circumcidisti et amputasti; qui rem Francicam sæpe adversa fortuna nutantem confirmasti, interdum etiam dissidiis prope extinctam et eversam unus ipse non modo restituiti, verum etiam magnopere auxisti; qui publice justitiam, privatim temperantiam, et abstinentiam ab ineunte ætate semper coluisti; qui triplici legatione, Naværrana, Helvetica, Romana, quam esses publico bono natus demonstrasti, cum virtutibus magnis fortunam adæquasti: et ut alia non modo in reges, sed et in patriam, aut in singulos haud vulgaria merita ornantur, mirandum non est si tanto patre genitus, antiquis gentis vetustissimæ stemmatibus fulgens, domesticis tamque claris exemplis permotus, nihil non egregium, nihil non amplum, non proavis equitibus et patriis dignum aut cogitasti aut fecisti. De quo patre tuo, quia de te sileri jubes, hoc tantum dicam, ad te fatali ordine et jure hæreditario fuisse delatum annuli regii sermionum, cujus administrationem ob egregias et heroicas D. præsidis Bernii virtutes, omnes boni debere clamitabant tuo illi parenti nostri seculi Catoni integerrimo, quem duobus illis Romanis, vel trecentis Socratibus longe antestetisse, qui ejus sapientiam et constantiam norant, et mirati sunt, et confitentur. In quorum memoria vivet, quamdiu probitati, consilio, innocentie, sapientie locus erit. Virtuti enim, quam dumcum semper habuit, comitem adjecit bonam estimationem, sine qua vivere sapienti esset injunctandum. Quo magis gratulandum tibi censeo, justitie antistes dignissime, qui hanc veram et solitam laudis paternæ possessionem tam libenter occupes, veteremque majorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem heroicis virtutibus, eloquentia, doctrina, solertia, rerum maximarum usu cumulatam, constantem retines, eamque ut officio solito erga hunc auctorem testatam relinquas, te etiam atque etiam obtestor.

O te igitur beatum, Abælarde, qui, cum atrocioribus percussus ictibus, olim in eo fueris miserissimo statu constitutus, ut te cum male a quamplurimis audires, omnes qui bene non norant, quasi vomitu nauseantibus fortunæ et rerum natura exsputum credent! Occurrit tibi maximus ille Brulartius, salutaris et tutelaris genius, ad cujus sacram anchoram accursisti, sub qua nullo fluctus, quamvis decumanos, nullas procellas aut tempestates, tibi putes pertimescendas. Vide quam non formidare debeas tanto iudice, vide quanta lux clementie et æquitatis tuis oculis corioratur.

Age veniant tui sive æmuli, sive adversarii, sive irrisores, criminibusque tecum vel decertent etiam maledictis. Quod enim maledictum acris, quam si hæreticus audias, cum ubicumque lateris te semper invenerit invidia? Nam hic referre non placet,

A quæ Suessione per invidiam acta sunt, cum Abælardus adhuc inter solales regales cœnobii Dionysiani militaret; ubi sese obsequentem filium Ecclesie demonstravit, legato sanctæ sedis causam suam approbans, cum ejus nutu suum commentarium de Trinitate (in quo nihil contra fidem contineri putabat) manu tamen propria comburere maluit, quam scandali occasionem præbere. Ingens certamen erit in antiqua Senonum civitate, in qua falangem ducet Primpilus fortissimus, testis idemque auctor omni exceptione major D. Bernardus Tesselini F. Clarævallensis primus abbas, sui ordinis lumen et columen: qui ex discipulo sylvarum doctor Ecclesie vere theodidactos est appellatus, miraculis ante et post obitum claruit, et in cœlitum numeros ab Alexandro III est relatus, cujus tanta fuit, vigetque nunc adhuc fama et auctoritas, ut de eo nemo hanc formulam jure possit usurpare: *Hunc nolo, timidus est*: cui statim non assentiri stultum; velle in aliquibus refragari, aut fidem detrabere, impietati proximum videatur. Ille ubi Abælardum ex S. Gildasii, quod ejuraverat, cœnobio reversum acci-vit, et aliquot opuscula partim vere partim falso ei attributa legi, iras se dignas concepit, et proceres Ecclesie ad synodum Senonensem movit, literaque convocavit, apud quos Abælardum inter reos violatæ religionis detulit, et ad cardinales summumque pontificem Innocentium capita gravissimæ accusationis misit.

Hoc classico multi ad arma spiritualia excitati sunt. Sed præstat audire clangorem ipsius tubæ, nempe epistolæ, quæ inter Bernardinas est ordine 187, cum hac inscriptione: *Ad episcopos Senonas convocandos. Exiit sermo inter multos, et credimus ad vos pervenisse, quomodo videlicet apud Senonas in octavis Pentecostes vocamur et provocamur ad litem pro defensione fidei, cum servum Dei non oporteat litigare, sed patientem esse ad omnes.* Abstineo a sequentibus quæ lector poterit reperire libro II hujus operis. Parum erat nisi vir Dei a natura potius quam ab arte ad faciundiam instructus, episcopos et cardinales in curia Romana residentes hoc galli cantu experiret altera epistola, cui initium: *Nulli dubium quin ad vos spectet tollere scandala de regno Dei, in qua hos acul-os contra Petrum districtos reperietis lib. II: Legite, si placet, librum, quem dicit Theologia; legite et alium quem dicunt Sententiarum ejus, nec non et illum qui inscribitur: Scito te ipsum, et animadvertite quantæ ibi silvescant segetes sacrilegiorum et errorum.* Pax sit rebus, cætera non apponam, quin potius libet exclamare:

..... tantæne animis cælestibus iræ?

Nam eodem tenore, imo fervore mittit per Nicolaum suum servum et nuntium ad Innocentium II epistolam, cujus initium: *Necesse est ut veniant scandala. Necesse est, sed non suare.* In qua post captam in exordio benevolentiam, narrationem breviter contextit rerum apud Senonas coram rege Ludovico VII gestarum in consensu episcoporum, abbatum et plurimorum religiosorum ac clericorum. Ex quibus inferre licet Abælardum stantem non fuisse auditum; sed quædam cœpisse legi, quæ nolens audire, exierit, provocaveritque ad sanctam sedem apostolicam: quod non putat Bernardus ei licere, admovetque faces incendii, ut damnationem ab eo extorqueat: *Leonem, inquit, evasimus, sed incidimus in draconem.*

His non contentus, capitula hæreseon colligit, quisquilias undique verrit ex schedis, lectionibus et scriptis, quæ partim Abælardi erant, partim sub ejus nomine circumferabantur, et a malevolis etiam accepta aliqua, vir quidem sanctus, sed qui dum in carcere esset falli poterat, pro veris et compertis ad Innocentium misit: quæ etsi in epistolis sub nomine Bernardi editis non reperuntur, tamen quia

in quodam ms. reperi (ne quid dissimulem), bona fide transcribenda curavi : non quod putem tam perverse mentis fuisse Abælardum, aut quenquam alium, ut tam absurdis et impiis sentiis voluerit debacchari, sed ut quo magis absona et impia sunt illa dogmata, eo magis judicentur aliena, et multis parasangis distantia a mente et intellectu tam pii et bene morati monachi, qui libros, ex quibus excerpta est major ac periculosior articulorum pars, nunquam agnovit. Quod si ex veris ejus dictatis quædam arguantur, oportuit ad verum ejus sensum recurrere, et non contra eum verba decurtata retorquere. Nihil est enim, quod male narrando haud possit depravari; et sæpe accidit ut si doctor aliquis quæstionem aliquam problematice et in utramque partem tractarit, male feriat sciolus rationes dubitandi sumat pro rationibus decidendi : quod sæpe contigisse vidimus, et nuper ad Fontis-Bellaudi castrum in dissertatione coram rege et celeberrimo Franciæ procerum conventu. Quis enim poterit non ridere, aut potius stomachari, si in Summa theologiæ angelici illius Thomæ Aquinatis quæst. 3, art. 1 hæc legerit : *Utrum Deus sit corpus, videtur quod sic. Corpus enim est quod habet trinam dimensionem. Sed sacra Scriptura eam attribuit Deo; dicitur enim : Excelsior cælo est, profundior inferno (Job 11) : ergo Deus est corpus. Si quis ista nobis obtruderet tanquam Thomæ doctrinam, nonne cælum terræ, et mare cælo misceret? cum conclusio ejusdem doctoris, quam impostor reticere voluerit, ex diametro pugnet. Est enim talis : Cum Deus sit primum movens immotum, ac primum ens, et omnium nobilissimum, impossibile est corpus esse. Ad primum ergo dicendum est, quod sacra Scriptura tradit nobis spiritualia et divina, sub similitudinibus corporalium, etc.*

Veniamus igitur ad supradicta capitula, quæ magnus ille D. Bernardus Clarævall. abbas misisse dicitur Innocentio II papæ, reperta, si credere fas est, partim in libro Theologiæ, partim in libro Sententiarum, partim in libro, cui titulus est : *Scito teipsum* : quos duos postremos libros Abælardus negavit a se scriptos. De his erroribus detestandis quisvis potest hoc usurpare : Heu cadit in quemquam tantum scelus!

Quod Pater sit plena potentia, Filius quædam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia.

Quod Spiritus sanctus non sit de substantia Patris aut Filii.

Quod Christus non assumpsit carnem ut nos a jugo diaboli liberaret.

Quod nec Deus et homo, neque hæc persona, quæ Christus est, sit tertia persona in Trinitate.

Quod liberum arbitrium per se sufficit ad aliquod bonum.

Quod ea solummodo possit Deus facere vel dimittere, vel eo modo tantum, vel eo tempore quo facit, et non alio.

Quod Deus nec possit, nec debeat mala impedire.

Quod non contraximus culpam ex Adam, sed penam tantum.

Quod non peccaverunt qui Christum ignorantes crucifixerunt, et quod non culpæ adscribendum est quidquid fit per ignorantiam.

Quod in Christo non fuerit spiritus timoris Domini.

Quod potestas ligandi atque solvendi apostolis tantum data sit, non successoribus.

Quod propter opera nec melior nec pejor efficiatur homo.

Quod ad Patrem, qui ab animo non est, proprie vel specialiter atlineat operatio, non etiam sapientia et benignitas.

Quod diabolus mittat suggestiones per operationem lapidum vel herbarum.

Quod adventus in fine sæculi possit attribui Patri.

Quod anima Christi per se non descendit ad inferos, sed per potentiam tantum.

Quod nec opus, nec voluntas, neque concupiscentia, neque delectatio, cum movet eam, peccatum sit, nec debemus eam velle extinguere.

Non credo quenquam esse aqua baptismatis ablutum, et pingui, ut aiunt, Minerva mysteriis fidei imbutum, cui in mentem veniat tam absurdas enunciationes, tam a symbolis fidei alienas, tam horrendas defendere ac tueri. Neque puto nimis elaborandum esse ut hæc opinio minuatur, cum Abælardi vita pie et in timore Dei transacta nullum dogma redoleat nisi sanctum, cum sacræ Scripturæ Patrumque interpretationibus congruum et conveniens : si verum est quod fides ostendatur ac se prodat ex operibus, cum ipse sibi debellandas hæreses singulari certamine sumperit, cumque si qua forte secus dicta in libro Theologiæ ejus reperiuntur, publica fidei confessione a se edita retractaverit, vel virtute rationis, vel auctoritate Scripturæ correctus.

Sequitur epistola alia ejusdem D. Bernardi ad eundem pontificem Innocentium, ejusdem argumenti cum præcedentibus (nisi quod in accusando et disputando, prolixior est) cujus initium : *Oportet ad vestrum referri apostolatum. Habetis, inquit, in Francia novum de magistro theologum, qui ab incunte ætate sua, in dialectica lusit; nunc in Scripturis sacris insanit. Qui dum omnium quæ sunt in cælo sursum, et quæ in terra deorsum nihil præter se solum nescio quid nescire dignatur, ponit in cælo os suum. Cætera quia nihil aliud continent, quam quæ in supra scriptis articulis recitantur, malo æquus et curiosus lector requirat ex ipsa epistola bene longa et erudita : quam qui totam legerit, definitivam non ferat sententiam nisi prius brevi responsione perlecta :*

Qui enim statuit, parte inaudita altera,

Æquum licet statuerit, haud æquus fuit.

Nec contentus fuit egregius cœnobiarcha sub persona sua justæ magnitudinis libellum edidisse, in eumque stilum cum tot tantisque aculeis tanquam acerbis strinxisse, nisi Samsonem archiepiscopum Rheimensensem, et tres ex ejus suffraganeis excitaret, tanquam ad commune restinguendum incendium. Dictavit enim epistolas sub ejusdem nomine ad papam, ut per eas majoris ponderis esset accusatio. Adduntur appendicis loco duæ commendatitiæ : altera ad cardinalem Vidum de Castello, qui Petrum in theologicis audierat, et postea electus in papam Cælestini nomen assumpsit; altera ad Yvonem etiam cardinalem, quæ est ejusdem argumenti. In priore objectat semper libellum illum Γωθί σαύρον quem pernegavit Petrus a se scriptum. Hoc tanto criminationis hiatu magni ille nominis accusator omnia quæ rei poterant esse auxilia præoccupavit. At quas deinde probationes subjicit? nullas, aut pene nullas : brevia enim sunt epistolia. Quæ ergo dixit verbotenus, Scaurus verbo negat. Nam si accusare sulliceret, quis unquam erit invidiosus? Tritum etiam illud : Ut vir unus, vir nullus; ita testis unus, testis nullus. Quod si quis quæsierit, quis tam crebrarum scriptonum, tantique laboris spontanei fructus et profectus? Duplex sane : nam Innocentius Christi vicarius, summus de fide arbiter, cui nemo orthodoxorum refragari, ac ne quidem mutire audeat, rescripto suo dogmatum ad se missorum capita, quæ Petro Abælardo adscribebantur, non tamen ipsam Petri personam hæreseos damnavit de plano, et nondum parte altera audita, quæ si Romæ judicio se sistens ad diluendas objectiones aliquot horas aut dieculas, aut comperendinationes habuisset, fortasse alio erat alca recasura. At accusatores potentissimi, tanquam albis equis triumfantes, lætum Pæana cantarunt, victoriamque suam toto orbe disseminarunt, ita ut miser ille inauditus apud probos quamplurimos male audiret, et ejus exempla-

ria, quæ Galliam, Italiamque splendore collustrant, tanquam horrendi criminis carmina, vel voracibus rogis cremanda traderentur, vel in situ, squalore et cinere veterum bibliothecarum latitantia putrescerent; nec jam trifoni, ceterisque librariorum, veris suis medicis curanda mandarentur, peccarentque stirpitibus, nisi bono aliquo genio et divino impulsu ad ea conquirerent, e pulvere eruenda, emendanda, publicanda fuisseis excitati, eorum præsertim testimoniis, quos bene de illis sensisse et scripsisse, variaque ejus scripta in deliciis et admiratione habuisse infra ostendemus. Quorum una eademque vox extitit, non fuisse eam mentem Abælardi, ut aliquid scriberet contra fidem receptam Ecclesiæ: quod si quidpiam tale irrepsisset, credendum aliunde provenisse, aut forte a culpa librorum, neque lectorem ubi plura nitent in opere, paucis offendi debere maculis:

. . . . . *quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.*

Siquidem neque multiplex bonum exiguo malo, neque utile inutili vitatur:

*Et mala sunt vicina bonis, errore sub ipso
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.*

Nec eo deveniendum est temeritatis, ut hunc nunquam errasse audeamus asserere; sed si quid ab eo sit erratum, id non hæretica pravitate (sola enim pertinacia ecclesiasticæ doctrinæ et auctoritati resistens hæreticum facit), sed humanæ naturæ imbecillitate, aut forsitan nimis ingenii viribus admisisse, culpamque, si qua erat, resarcisse, ut se posset tueri, *ll. xii Tab.* Sanatis idem juris, quod fortibus.

Interea placet D. Bernardo forti bellatori, quasi sæcenturiatos proferre aliquos scriptores illorum et subsequentium temporum, qui ejus sententiæ sunt adstipulati, tanquam si ex ejus ore aut scriptione penderent, ne quis eos me vel nescisse, vel putet silentio tegere voluisse. Familiam itaque ducat Godofredus Clarævallensis monachus vitæ Bernardicæ scriptor luculentissimus, famæque præceptoris propugnator acerrimus, cujus hæc sunt verba *lib. iii, cap. 5.*

Fuit in diebus illis Petrus Abælardus magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans. Cujus cum blasphemis plena gravissimis volitare undique scripta cepissent, profanas novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei hominem, S. Bernardum, detulerunt: qui mirum solita bonitate et benignitate desiderans errorem corrigi, hominem non confundi, secreta illum admonitione convenit. Cum quo etiam tam modestè tamque rationabiliter egit, ut ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret universa. Cæterum cum recessisset ab eo Petrus idem, consiliis stimulatus iniquis, et ingenii sui viribus plurimoque exercitio disputandi infeliciter fidens, resiliit a proposito saniori. Expetens denique Senonensem metropolitanum, quod in ejus Ecclesia celebrandum foret in proximo grande concilium, Clarævallensem causatur abbatem suis in occulto detrachere libris. Addit quoque paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans ut prædictus abbas dicitur si quid haberet ad concilium vocaretur. Factum est ut postulavit. Sed vocatus abbas venire penitus recusavit, suum hoc non esse renunciavit. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia scandalum populo, et cornu crescerent adversario, demum pergere acquievit, tristes quidem, nec sine lacrimis annuens, sicut in epistola ad papam Innocentium ipse testatur, in qua penitus lacidiusque negotium omne prosequitur. Assuit dies, et ecclesiæ copiosa convenit, ubi a Dei famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, et erroris capitula designata. Demum illi optio data est

A aut sua esse negandi, aut errorem humiliter corrigendi, aut respondendi si posset objiciendis sibi rationibus pariter et sanctorum testimoniis Patrum. At ille nec volens reaspiscere, nec valens resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur, ut tempus redimeret, sedem apostolicam appellavit. Sed et postea ab egregio illo catholicæ fidei advocato monitus, vel jam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam libere quam secure, audiendus tantum, et serendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus: hoc quoque omnibus modis recusavit. Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora maxima quadam ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior sugerit sensus. Nihilominus tamen ecclesia quæ conveitit dimisit hominem, nullavit abominationem, a persona abstinens, sed dogmata prava condemnans. Quando vero Petrus ille refugium inveniret in sede Petri, tam longe dissidens a fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis apostolicis præsul involvens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnavit.

B Quod si interrogetur Abælardus, Quid ad hæc? Respondebit fortasse: Nolo hunc, reprobo hunc, domesticus est.

Secunda acie procedit nulli secundus, qui tamen a præcedentibus quæ scribit desumit, Vincentius ille Bellovacensis in Speculo historiali *lib. xxvii, cap. 13*, ubi sic ait: *Eo tempore fuit Petrus Abælardus, magister insignis celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfide dogmatizans. Hujus scripta incendio, et scriptorem silentio condemnavit Innocentius papa. Capitula in libris ejus reprehensibilia annotavit B. Bernardus in Epist.*

Vincentium per omnia sequutus Antonius Florentinus divi Bernardi vitam et miracula multis sigillatim prosequebatur: et paucis mutatis, demptis vel additis, eadem transcribuntur in Chronico Hirsaugiensi, in continuatione Sigeherti, apud Anton. Sabellium Ennead. IX, et Bergom, et B. Platinam. Nihil moror proletarios istos neotericos Annalium sarcinatos, præsertim manu scriptos, qui omnes in eodem ludo edocti ex iisdem expiscati sunt lacunis trichias in sua chronica relatas, iisdemque verbis, ut jam non nisi unius testis loco sint habendi, non quidem oculati, sed tantum auriti, atque ideo eadem exceptione perpetua submovendi.

Hinc colligere licet quam varii varia. Nam noster post appellationem a conventu Senonensi interjectam, se itineri accinxit Romano, ut ad pedum apostolicorum oscula admitteretur, sed præventus est reconciliatione et benedictione, permissusque cum pace in Cluniacensi cœnobio manere, ubi cum Petro Venerabili mansit, scholasticæ cathedræ præfectus, primo post abbatem loco sedere jussus, in humilitate tamen præcipue silentii observator, nisi cum aut Scripturas interpretari, aut concionari jubebatur, ut ex epistolis ejusdem Petri infra patebit: tandemque, ingravescente ægritudine et morbo, Cabilonum ad S. Marcelli martyris missus, pian animam Deo reddidit.

Aventinus Rozelinum et Abælardum novi lycæi conditores fuisse ait: qui scientiam vocum sive dictionum instituerunt, novam filosofandi viam invenerunt, iis auctoribus duo Peripateticorum genera esse cœperunt, unum illud vetus, locuples in rebus procreandis, quod scientiam rerum sibi vindicant, quamobrem sectatores Reales vocantur; alterum novum quod eam ad nomina trahit, Nominales ideo isti nuncupati, quod avari rerum, prodigi nominum atque notionum, verborum videntur esse assertores. Hæc ex ejus VI Annual. quæ Vignerius in sua Biblioth. histor. transcripsit.

Joannes monachus S. Victoris prope et extramœnia Lutetiana: Senonis, inquit, contra Petrum Abælardum jussu regis Ludovici facta est congregatio episcoporum et abbatum totius regni: qui quidam profana verborum et sensuum novitate in Ecclesiâ

scandam generabat. Igitur præsentem Ludovico rege A et B. Bernardo est interrogatus de multis, et cum esset responsurus, de iustitia et veritate timens, sedis apostolicæ audientiam appellavit. Unde sic evadens non multo post Cabilone apud S. Marcellum obiit. Hic in comitatu Campaniæ fundavit ecclesiam conventualem sanctimonialium de Paracleto. Hic autem Petrus magister subtilis et famosus, et celeberrimus in opinione scientiæ, sed de fide perfide dogmatizans. Hujus scripta incendio, et scriptorem silentio papa Innocentius condemnavit. Capitula in libris ejus reprehensibilia annotavit S. Bernardus in epistola, quam de ipso scripsit ad Innocentium papam. Libri tamen ejus a multis habentur. Ego ipse, inquit Helinandus, multa in eis reprehensibilia inveni.

Hujus Petri aliquando fuerat discipulus Gaufridus Antissiodorensis, qui multo tempore fuit notarius S. Bernardi, etc. Et quia meminit Helinandi, dicam obiter eum fuisse Picardum Belgam, poetam Gallicum sui temporis subtilissimum, qui elegantem B tractatum De morte rithimis vernaculis paravit, tandemque pertæsus vanitatis hujus seculi, elegit vitam solitariam in cœnobio Frigidi Montis ordinis Cisterciensis sub episcopo Bellovacensi, huic et Silvanectensi, vicinis suis charissimus. Plura de eo reperies apud Trithemium in catalogo Benedictinæ gentis et familiarum sub ea.

De Trithemio injecta mentio elicit a nobis excerpta ex ejus libro De scriptor. eccles. : Petrus, inquit, dialecticus Parisiensis, dictus Abælardus, natione Gallus, vir in seculari filosofia eruditissimus, et in divinis Scripturis nobiliter doctus, gaudens novitate terminorum, et altiora se scrutari tentans, oppressus a gloria in plures incidit errores, et agente sancto abbate Bernardo in Senonensi concilio cum pravis suis doctrinis condemnatus. Ab hoc tempore filosofia secularis sacram theologiam sua curiositate inutili sædare cepit. Scripsit autem Petrus iste nonnulla opuscula; quibus si errores non miscuisset, utilitati posteritatis profuisse poterant. Ex quibus extat volumen dialectica obscuritate subumbratum multis sententiis varium, quod prænotare voluit Theologiam suam lib. 1, et quædam alia. Claruit sub Conrado imperatore III, anno Domini 1140. Eadem totidem verbis Conradi duo, Gesnerus nempe, et Lycosthenes in biblioth.

Joannes Naucleus volum. III a Christo nato, generatione 39 : Sub Innocentio condemnatur Petrus Abælardus, ut refert in Speculo Vincentius, de quo ad Innocentium S. Bernardus : Habemus, inquit, in Francia novum de veteri magistrum theologum... Plura non adjungam quæ ipsemet chronografus se a D. Bernardo et Gaufrido supra citato accepisse fatetur : eademque columna refert ingens miraculum, quod coram Conrado imp. magnaque populi frequentia et concursu in Spirensi basilica accidisse affirmat de D. Bernardo ter Virginem matrem salutante multis audientibus, et ab eadem semel resalutato.

Paulus Æmilii Veronensis, historicus Francorum clarissimus, lib. v in Ludovico Juniore : Petrus Abælardus Britamus, cæus discipulorum frequentissimos habebat, qui omnium liberalium artium studia æmulabantur. Ad eum undique concursus fiebat, nec ipse contentus erat sui seculi gloria, eruditioneque, de Deo religioneque Christiana disserens, a cæteris scholis sensibusque desciscibat. In primis offendebat, quod in definitione sanctæ fidei, contra ac sancti Patres tradidissent asseverabat, ita ut videretur falsam persuasionem, opinionemque ancipitem fidei theologice contineri censere, quod si reciperetur, de firmitate, certaque ac inexspugnabili sententia pietatis nostræ actum foret. Vim vocum, quam disciplinam nominum vocitabat, eum ratione theologice studiis conjungebat, ut conceptione verborum Deum opt. max. trinum eundem et unum prædicans, re oppugnare refellereque videretur. In Senonibus conventus Gallicorum Patrum adversus ejus placita habitus est. Co-

ctus est ille scripta sua coram igni dare. Nec idcirco juvenus studia æmulans ab eo defecit. Die rursum dicta, cum quæstio repeteretur, condemnareturque, pontificem max. appellavit. Is et sectam illam damnavit, et silentium homini indixit. Vignerius in Bibl. histor. nil aliud de Abælardo adfert, nisi quod ab aliis se accepisse fatetur, inter quos præcipuum Gilbertum Genebrardum, qui postea archiepiscopus Aquensis fuit, laudat auctorem.

Bernardus Girardus Hallanus Burdegalensis, qui Gallicanam historiam Karoli IX jussu et sumptibus eleganter literis mandavit, hæc de nostro in Ludovico Juniore : Armoricanus quidem, inquit, Abælardus, aut Abbayelardus, magister summus in dialectica creditus, sui temporis doctissimus, quamplurimos habebat discipulos et asseclas, qui pendebant ejus ab ore, ut addicerent liberales disciplinas; ad eumque omni ex parte fiebat concursus, et his non contentus penetravit in abdita theologiæ, de religione pertinaciter disputans, et nominum significatione abutens.

Et paulo post : Damnatus in provinciali synodo summum pontificem appellavit, qui ei silentium imposuit. Subjungit deinde Gallicanorum rerum scriptor totam de ejus et Heloisæ amoribus narrationem, fugam, puerperium, nuptias : deinde ut illa apud Argentolium, ille apud S. Dionysium ad Sequanam tria vota emiserint : utque ille prope Novigentum Paracleti cœnobium ædificavit, eique postea uxorem suam præfecerit, migravitque ipse ad patriam, præfuerit S. Gildasio Rujensi, eamque abbatiam, ut tranquilliorem vitæ genere frueretur ejuravit. Cujus quidem conventus Rujensis ipse Girardus nostra memoria fuit abbas commendatarius, et me adolescentem senex inter amicos præcipuos habuit, carmine meo panegyrico laudatus.

Franciscus vero Belli-forestus convena; item meus familiaris, Girardi coætænis et æmulus, quem etiam versibus celebravi in magnum Annalium operis bipartiti lib. III, cap. 47, ut est copiosus et Asiaticus, ne dicam redundans, multa de hoc nostro ingerit partim comperita, partim etiam ignorata; eum videlicet exquisita literarum humaniorum et filosoficæ reconditoris cognitione tumidum, eo arrogantia progressum, ut ex suo, non Ecclesiæ sensu plurima ausus sit in sacris Scripturis pervertere, nova dogmata introducere, novam etiam et Christianis perniciosissimam de fato stoicorum et poetarum opinionem tueri. Alios errores, quos a B. Bernardo mucrone verbi divini transfossos recitat, prætereo, ne actum agere videat. Sed illud ratum habere non possum quod sub pontificatu Lucii adstruit, eum coram rege Ludovico, concilioque nationali palinodiam cecinisse, et errores agnovisse et abjurasse : quod qualemque sub Innocentio accidisse satis superque probatum est. Hallucinatur etiam in eo quod dicit post illum vomitum transiisse ad monasticam vitam; eum ex supra scriptis constet, eum adhuc juvenem ordini Benedictino nomen dedisse statim postquam canterius sive spado factus est. Quod si ita esset ut dicit, non ideo vituperanda esset sera penitentia. Recte Seneca :

Nam sera nunquam est ad bonos mores via :
Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

De Heloisæ uxore, postmodum abbatissa, candide fatetur eam vitæ et mortis sanctitate fuisse insignem; sed perperam abutitur stylo et ingenio, cum reprehendit ultimam epitaphii clausulam, quod fuerit graviter impudens et arrogans Abælardus, qui omnia quæ scribi possent, sibi soli patuisse jactaret. Quasi vero ipse sibi vivens epitaphium condiderit, cujus Petrus Venerabilis se auctorem agnoscit, assiduus auditor doctissimarum ejus concionum, testis piæ ejus conversationis et in Christo dormitionis.

Ultimum vero hoc non ferendum, quod cum Belli-forestus agnoscat eum Ecclesiæ reconciliatum, ex

filio Iræ in illum dilectionis transiisse, summo pontifici acceptam, in fidei constantissima professione animam Domino reddidisse; tamen comminiscitur ossa ejus longo post tempore e monumento extracta, et igne incensa et consumpta fuisse. Hujus nullum citat neque habet auctorem opinionis, nisi forte Argentræum, quæ facile Necrologio Paracletensi, et epistolis Petri ipsius Mauriacensis refelli et convinci potest, quibus testatur illum inter manus Cluniacensium Cabiloni animam exhalasse, ejus cadaver ad S. Marcelli honesto sarcofago conditum, postea ad Heloissam remissum, quæ in fano seu sacello Paracletensi virum suum humandum curavit, et ei postquam ipsa fato functa fuisset, comes individua mortis ut vitæ adjungi voluit. Visiturque hodie amborum tumulus communi titulo dedicatus in oratorio Paracletico, cum dierum anniversariorum adnotatione, ad quorum recursum utriusque fundatori solvuntur parentalia, necum in doctoris memoriam xi Kal. Maias, qua die transivit ad Dominum anno vitæ climacterico Lxiii, in memoriam vero diaconissæ et vere matris pietissimæ xvi Kal. Junias.

Hactenus ad aquarum stillicidium productiore tempore vix circumscriptum accusandi modum mensi sumus, imo et patienter tulimus, *δυσώτρας ἕπιρ τὸ ὕδωρ ἐκχευόμενον εἰπέειν*. Par erat, cum sint favorabiliores rei, tribus clepsydris quatuor addere, ut apud Plinium. Depulsiones tamen colligemus brevius quam res tanta dici poterit, productis aliquot testibus, quibus hæc causa fulcitur, et Abælardus absolvitur: de quo quidem fassi sumus, eum hominem fuisse, labi, decipi, errare potuisse in quibusdam, non in omnibus, quæ illi imputantur: at non hæreticum propterea fuisse, qui sacram Ecclesiæ hierarchiam semper agnovit, summo pontifici Dei vicario se suaque vota submitserit, pœnititudinisque tam clara documenta dederit: quarum rerum citabo testeis quamplurimos præcedentibus doctrina et fide non inferiores. Nam D. Bernardum semper excipio nemini sanctitate comparandum, et sui seculi fœnicem, qui cum nondum ex æfebis excessisset, ex domo paterna in solitudinem Cisterciensem migravit cum 30 sociis, inter inappalia et vepreta delitescens, a nullo præterquam a Deo doctus est; ita ut *Θεοδιδάκτος* crederetur, plus favoris in humilitate adeptus, quam Salomon in omni gloria sua, ita omneis in sui admirationem, tum doctissimis commentariis in obscurissima Scripturæ ænigmata, tum disertissimis concionibus, profundique sensus meditationibus, ad famam sui nominis, ad sui amorem et observantiam rapuit, ut ad eum totius orbis vota concurrerent, ut ab ejus monitis et exemplis tota res monastica et ecclesiastica pendere visa sit, ut ab ejus oraculis præsules, principes, populi consilium expeterent, eumque induciarum ac pacis arbitrum agnoscerent, et se ejus orationibus omnes ordines cupiverint esse commendatos. Quin in illa sui abnegatione, et eremi austeritate, multa divina virtutis signa ac prodigia eo adhuc in terris degente refulserunt. Nam ejus precibus meritisque puer per osculum sanatus, claudus erectus, paralyticus curatus, leprosi mundati, energumeni liberati, schismatici communioni sacræ restituti, plurima cœnobia erecta, septingentæ et eo plures animæ Deo lucrata. Multa quoque postea evenerunt, ab eo in spiritu profetico prævisa et prædicta, præsertim vero in felici illius dormitione. Quibus permotus Alexander III pontifex max. undecim ab excessu D. Bernardi annis eum in sanctorum catalogum retulit, quod usitato canonizare dicunt verbo, quia tales sancti disquisitione habita judicantur ab Ecclesia digni, qui intra canonem Romanum in consecratione recitari solitum redigantur, sicut et jurisconsulti aliquam legem D. aut C. esse canonisatam notant, quæ per Gratianum corpori decretorum et canonum fuerit inserta. Par

A est omneis catholicos judicio S. R. Ecclesiæ submitti. Sed hæc sanctitas et, ut ita dicam, canonizatio, quam amplector lubens, ejus suffragia apud Christum exposcens, non concludit necessario, ea omnia esse rata, quæ a D. Bernardo, dum in terris ageret, dicta, facta, disputata scriptaque sunt, sicut nec omnia Patrum venerandæ antiquitatis, utpote D. Hilarii. Qui cum fuerit Arriano-mastix, tamen ejus scripta suspensio gradu legenda monet D. Hieronymus. Duo enim dixit Hilarius, propugnator fidei Trinitatis, in quibus ab Ecclesia non auditur. Pius quod Christum nil doloris in passione sensisse putat; alterum quod nullum incorporeum sensit esse creatum. Contra quos errores gladium strinxit Claudianus Lugdunensis. Sed non ob hoc scientia sanctitasque doctoris Gallicani perdidit meritum confessoris, cui mater bono filio indulgit. Augustinus et Hieronymus se mutuis morsibus impetunt. Hic contra Jovinianum, ex his verbis: **B** *Sanum est mulierem non tangere*, et ex his Apostoli, *κρίαττον γαμήσαι, ἢ πυροῦσθαι*, inferre conatur malum esse mulierem tangere. et inhumanus de nuptiis disputat: contra quem Pammachius senator mucronem intorquet. Et hæc damnata opinio est in Gangrensi concilio. Ille eucharistiam infantibus non minus necessariam quam baptismum, cum Innocentio primo multis locis pronunciat: quod Ecclesia reprobatur. Sed sufficit quod suis erroribus ipsemet sanctus vir non faverit, qui ideo Retractationum libros secundas curas sapientiores vulgavit. Nec ipse quidem angelicus doctor D. Thomas Aquinas, cum omnes filosofos et theologos multis spatiis transcurrerit, primosque et carceribus ad metam doctrinæ et sapientiæ pervenerit, ullum ex discipulis aut sectatoribus reperire potuit, qui ita jurare vellet in ejus verba, ut non eis contradicere possit, ut non multa reperiantur in tam laboriosis voluminibus, quæ multi non probent: imo quæ neque a Navarrræ collegio aut Sorbonico, nec ab ipsa quidem prædicatorum sodalitate, sub qua meruit, pro certis et compertis habeantur.

Pace igitur sancti abbatis liceat dicere, quod de eo ausus est Annalibus mandare ejus discipulus Claravallensis quondam monachus, demum abbas Morimontanus, Otho episcopus Frisingensis, Leopoldi Pii marchionis Austriæ filius, Frederici I Æno-barbi, cujus vitam scripsit, patris, qui, quamvis abbatem suum in magna habuerit veneratione, tamen scribit eum ex religionis Christianæ fervore zelotypum, et ex habituali (sic enim loquitur) mansuetudine quodammodo credulum, ut magistros, qui humanis rationibus et seculari sapientiæ confidenter nimium inhærebant, abhorreret; et de talibus sinistrum quid recitanti facile aurem præberet, juxta illud Festi: *Τὰ πόλλα γράμματα εἰς μαγεῖαν περιτρέπει*. Quo fieri potuit, ut sibi in animum induxerit, quædam esse dicta aut scripta ab Abælardo quæ non essent, aut quæ in pejorem partem accipi non deberent. En Teucer noster sub Ajacis clypeo septemplici tectus. Et et protectores alii non desunt, inter quos familiam ducit Petrus ille Moritius, alias Mauriacenus, IX abbas Cluniaci, qui apud suos sancti nomen adeptus, tamen in Martyrologio Romano Venerabilis cognomento contentus fuit. Hic est ille, quem cum toto ordine suo non dubitavit D. Bernardus cæstro suæ iracundiæ pungere, ut videre licet in ejus epistola 1, in qua ob nepotem ex fratre, ab se et a Claravalle abductum, et Cluniacensibus mancipatum, quosdam ex iis ait venisse in vestimentis ovium, intus autem fuisse lupos rapaces.

Hujus ergo magni Patris et doctoris testimonium cum Othone conjunctum, si non majori, at certe pari lance ad libram Critolai exploratum stabit. Tritum illud: Papinianus vincit singulos, sed vincitur a duobus; præsertim cum hic messem in falcem alienam injectisse videri possit. Non enim no-

ster Benedictinus, qui abbatiali annulo consecratus erat, ditioni Cisterciensium ullo modo subiacebat, non imminere Ægyna Pyræo, cum bonus ille Burgundio in extremis Campaniæ finibus ad Albam fluviolum gregi suo, noster vero ad tractum Oceani Aremorici suo itidem præset; nec par in parem, abbas in cœnobiarum ullum haberet imperium, nec aliunde Britoni nostro creatum esse periculum, nisi ex magna potius quam ex mala fama. Quod si D. Bernardus ecclesiasticus nihil ecclesiastici a se alienum putavit; si huic nostro fuit resistendum in faciem, quia reprehensibilis videbatur, certe exercendum erat iudicium illud divinationis apud Romanos usitatum, de idoneo accusatore deligendo, dandusque actor selectus e Turonensi, non e provincia Senonensi, multo etiam minus ex provincia Lugdunensi. Nam Claravallis Lingonibus adjacet et subjacet, qui sunt sub ditione archiepiscopali primatis Lugdunensis, quem ideo majores nostri excelso loco supra Celtarum præsules collocarunt, quod Lugdunum Munatii sub Augustis Romanis fuisset sedes præfecti prætorio Galliarum, situ et aditu opportuna Gallis, Hispanis, Britannis: quæ dignitas etiamnum hodie viget in primatu Lugdunensi per Senonensem, Turonicam, et Rothomagensem provinciam, exclusis et exemptis Rhemis seu Belgis. Nec tamen id fuit perpetuum. Nam sub Karolo Magno, ejusque filio, et nepotibus, Senonensis titulo primatis Galliarum et Germaniarum erat conspicuus.

Demus hoc tamen ferventissimo zelo, et insigni probitati sancti Patris, qui cum esset prælatus in Ecclesia Dei, tertiusque in illa numerosa sobole archimandritarum Cisterciensium, sæpissime ad aulas regum et principum consilii causa evocatus, quique inter præclaras peregrinationes, quas religionis ergo susceperat, hoc conceperat apud Willelmum Aquitaniæ ducem: Pictaviæ comitem, ut ab Anacleti antipapæ conspiratione nefaria, eum ad veri Patrum Patris obedientiam, et ad poenitentiam reduceret; demus, inquam, ut ei licuerit legatione pro Christo hac in parte fungi. Demus etiam ut, tacentibus canibus ad custodiam gregis deputatis, et latrare non valentibus, illi fuerit licitum clangore suo Capitolii custodes evocare et expergiscere. Illud sane laudibus prædicandum, quod Abælardi neque flumen aureum dicendi, neque fulmen linguæ reformidavit, quod excelso et infracto animo post Arnoldum de Brixia et Petrum Brusium, confutatos Gilbertum Porretanum Pictonem episcopum a suis archidiaconis delatum, qui nova quædam de fide Trinitatis interserere crederetur, ad examen vocavit, anathema etiam illi intentaturus coram Eugenio III P. Lutetiæ tunc sedente, qui p. o sua suprema potestate rem totam ad suum Rhenense concilium remisit, prout idem Otho recitat aliquot capitibus libri *De gestis Friderici*.

Fuit, fuit hic catulus, quem cum mater Aletha uxor Tesselini in utero gestaret, somnio vidit præsagium futuri partus, catellum scilicet se parituram totum candidum, in dorso subrufum et clare latrantem. Cui de illo terribilissimo anxie et sciscitanti respondit religiosus quidam vaticinii spiramine afflatus: Optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, validos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Hæc Willelmus lib. 1 ejus vite. Firmavit vaticinium eventus: nec enim ulli pepercit, ne quidem patribus et proceribus, qui in curia Romana rerum potiebantur, neque minima assentatiuncula cujusvis præpotentis favorem voluit aucupari. Nec tamen illi flora cornea fuit, neque odium cum ullo Vatiniarum, neque simultates diuturnæ, cum sciret indulgentium quidem iræ brevi, sed non peccandum, habendumque stimulum iræ tantum pro cote fortitudinis Christianæ.

Irasci facilis, tamen ut placabilis esset.

A Passus est enim, ut ille Romanus dictator, Petrum hunc, et illum Gilbertum propter Deum redire secum in gratiam, et veniam errorum humanorum deprecatos, ecclesiasticæ communioni unde dejecti fuerant, velut ex prætoris edicto restitui. Sapienter Maximus ille Augustinus: *Ecclesia*, inquit, *catolica materno sinu recepit quamplurimos ex filiis, tanquam Petrum post fletum negationis et gallicinium admonitum, aut tanquam eundem post pravam simulationem Pauli voce correctum*. Et alibi: *Petrus præficitur postquam tentatus est, quod Petrus negavit; profuit, quia emendavit*. Et D. Ambrosius: *Etiā sanctorum lapsus utilis est, nec nocuit labellula aspergi*. Usque adeo in rebus humanis nihil est tam purum, tam sanctum, tam firmum, quod non aliquando possit inquinari, labefactari, aut convelli, nisi Dei opt. max. providentia, quæ suis temporibus nunquam non adest, milites strenuos et in acie principes, e diverticulis in veram viam per Spiritum sanctum subito revocaret, reduceret et retraheret. Ut enim Adamantium illum Origenem taceam, qui ut Ethiopis turpitudinem, quam ipse non facturus, sed perpersurus erat, evitare, thura idolis adolevit, pusillanimitatemque illam longis lacrimarum decursibus lavit. Quam multa in ejus scriptis aureis absona, et absurda reperiantur, quæ tamen leguntur et retinentur, quamvis de illo hoc jactetur: *Ubi Origenes male, nemo pejus; ubi bene, nemo melius*. Sic Basilius episcopus, Græcicæ Ecclesiæ doctor, tot monachorum per Orientem Pater, ne suis quidem per omnia probatus est. Tertullianus vero, cum vere florens de hæreticis innumeris triumphos reportasset, nonne in catafrugum hæresim vergente jam ætatis vespere prolapsus, multas venenatas et pestiferas herbas, sicut de Ægypto cecinit Homerus, salutaribus animæ medicamentis miscuit? De Marcellino papa et martyre quid attinet dicere, nisi quod Deus permisit illum crebris passionibus deterritum, ad tempus cadere, et ad horam titubare, sed non confringi: qui post transgressionem, convocatis fratribus coepiscopis, in seipsum sententiam tulit depositionis? Quid attinet etiam memorare Hosium et Luciferum, qui suis lapsibus documenta dederunt fragilitatis humanæ et arcani imperscrutabilis?

Frustra esset, si in hoc argumento diutius vellem immorari, cum ipse Liberius Petri sedis successor et infirmitatis, in hoc illum imitatus sit, quod circa sui pontificatus initia legatos suos contra Athanasium Alexandriam miserit, et eum tanquam iudicium detrectantem condemnari, eique tot sententiis absoluto, communionem sacra interdixit. Quin et postea epistolæ Sirmio a synodo ad orientales misse, lædio exilii, suæque sedis recuperandæ præfracto desiderio subscripsit, quo nomine Hilarius æstu fidei abreptus illi anathema impingere voluit. Nonne Ursatio et Valente instantibus sub Constantio A. coactum est Ariminense pseudoconcilium, contra Nicæni tractatus formellam, et trecentorum octodecim episcoporum decretum, *ὁσίας καὶ ὁμοσίου*, ita ut totus orbis ingemuerit, et se fere Arianum, ut cum Hieronymo loquar, sit demiratus, nisi fides Nicæna reparata et rursus stabilita fuisset, mundusque a Sathana faucibus ereptus per illum eundemque Liberium, qui ad meliorem mentem reversus, egregiam operam deinceps navavit, pristina et orthodoxæ fidei restaurandæ, stabilendæ, conservandæ, per se et per illos R. P. Christianæ triumvires Athanasium Alexandrinum, Hilarium Pictaviensem et Eusebium Vercellensem ab exilio reversos, *μεγίστους τῶν ψυχῶν ὁικονόμους*. Nec unum aut alterum, sed plures in apice catholice Ecclesiæ sessitantes permisit Deus in via virtutum ad tempus errare, ut illi meliores redditu discerent veri Patres nec peccantibus filiis superbe insultare, vel reverti cupientibus non difficile ignoscere.

Sed ut ad nostrum Abælardum redeamus, im-

mensas Deo agere gratias debemus, nec unquam intermorituras, quod propter illas Senonensis tempestates turbasque undique exortas, et invocationem tribunalis apostolici, non est valde neque diu periclitata D. Petri navicula, quæ serenam tranquillitatem cito per pœnitentiam Abælardi recepit, Deusque secundum præscientiam seculorum, omnia, ut inquit Hermas pastor, etiamsi quæ pessima essent, veruit in bonum. Quod ut facilius innotescat, precor vos qui testimonia in Abælardum audistis, audiat etiam auctoritates elogiorum, et judicia benevolentiarum virorum summorum illius et sequentis seculi, pro ejus emendatione, purgatione, vel innocentia. Præcedat agmen totius depulsionis princeps ille Otto Frisingæ præsul, quondam Cisterciensis instituti, qui quamvis imperatoriam gensim haberet, primos annos adolescentiæ egit subserula D. Bernardi, et Othoni succenturiatus accedit P. Mauricius abbas vere venerandus. Verba igitur Othonis ex 1 hist. De gestis Friderici I. A. cap. 47, 48, 49, hic transcribenda curavi, ut in illis plus sit ponderis.

C. 47 : *Erat autem Bernardus Claravallensis abbas, tam ex Christianæ religionis fervore zelotypus, quam ex habitudinali mansuetudine quodammodo credulus; ut et magistros qui humanis rationibus, seculari sapientia confisi, nimium inhærebant, abhoreret, et si quisquam ex Christianæ fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem præberet. Ex quo factum est ut non multo ante hos dies, ipso auctiore, primo ab episcopis Galliæ, post a Romano pontifice Petro Abælardo silentium impositum fuerit. Petrus iste ex ea Galliæ provincia, quæ nunc ab incolis Britannia dicitur, originem trahens (est enim prædicta terra clericorum acuta ingenia et artibus applicata habentium, sed ad alia negotia pene stolidorum jaraz, quales fuerunt duo fratres Bernardus et Theodoricus viri doctissimi); is, inquam, litterarum studiis, aliisque facilius ab insuete ætate deditus fuit, sed tam arrogans, suoque tantum ingenio confidens, ut viz ad audiendos magistros ab altitudine mentis suæ humiliatus descenderet. Habuit tamen primo præceptorum Rozelinum quendam, qui primus nostris temporibus in logica sententiam vocum instituit: et post ad gravissimos viros Anselmum Laudunensem, Guilhelmum campellensem Catalauni episcopum migrans, ipsorumque dictorum pondus, tanquam subtilitatis acumine vacuum judicans, non diu sustinuit. Inde magistrum induens Pharrisius venit, plurimum in inventionum subtilitate non solum ad filosofiam necessariam, sed et pro commorendis ad jocos animis hominum utilium valens. Ubi occasione quadam satis velle bene tractatus monachus in monasterio S. Dionysii effectus est. Ibi diu nocturne lectioni ac meditationi incubans, de acuto acutior, de literato efficitur literatior: intantum ut post aliquod tempus ab obedientia abbatis sui solutus ad publicum prodiret, docendique rursus officium assumeret. Sententiam ergo vocum sex nominum in naturali tenens facultate, non tante theologie admiscuit. Quare de sancta Trinitate docens et scribens, tres personas, quas sancta Ecclesia non vacua nomina tantum, sed res distinctas, suisque proprietatibus discretas, hactenus et pie credidit, et fideliter docuit, nimis attenuans, non bonis usus exemplis, inter cætera dixit: Sicut eadem oratio est propositio, assumptio, et conclusio: ita eadem essentia est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Ob hoc Snessionis provinciali contra eum synodo sub præsentia Romanæ sedis legati congregata, ab egregiis viris, et nominatis magistris, Alberico Remense, et Leutaldo Norariense, Subelliannus hæreticus judicatus, libros quos ediderat propria manu ab episcopis igni dare coactus est: nulla sibi respondendi facultate, eo quod disceptandi in eo peritia ab omnibus suspecta haberetur, concessa. Hæc sub Ludrico seniore Francorum rege facta sunt.*

C. 48. Post hæc, dum rursus pluribus diebus legi-

A ret, maximamque post se sociorum multitudinem traheret, sedente in urbe Roma Innocentio, in Francia vero Ludovico superioris Ludovici filio regnante, ab episcopis abbateque Bernardo denuo ad audientiam apud Senonas evocatur, presentibus Ludovico rege Theobaldoque Palatino comite, et aliis nobilibus, de populoque innumeris. Ubi dum de fide sua discutere-tur, seditionem populi timens, apostolicæ sedis præsentiam appellavit. Episcopi vero, simul et abbas, missa ad Romanam Ecclesiam legatione, ac eis pro quibus impetebatur capitulis, damnationis ejus sententiam in litteris reportaverunt, quarum exemplum hoc est, reverendissimo domino et dilectissimo Patri, Dei gratia summo pontifici Innocentio, etc. videri integras in Appendice. Rescriptum vero Innocentii tale, Innocentius episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Henrico Senonensi, Rainaldo Remensi archiepiscopis, etc. integrum quoque require postea, ibid.

C. 49. *Petrus damnationem sui dogmatis a Romana Ecclesia confirmatam cognoscens, ad Cluniacensæ cenobium se contulit, apologeticum scribens, prædictorum capitulorum partim verba, ex toto autem sensum negans.*

En Abælardus ex ingenio et doctrina filosofica a laudato viro laudatus, en ille Alexander inter doctos et Apelle et Lisippo pictus et fictus, cum suis etiam nævis. Habemus enim abbatis Cluniacensis treis epistolas ejus operibus insertas, quæ opera maximam partem absolvunt operosi voluminis bibliothecæ Cluniacensæ, nuper a viro docto Andrea Queretano collectæ et editæ, a quo etiam me adjuvum in conferendis, emendandis et edendis his exemplaribus non dissiteor. Eas epistolas quia lector in Appendice facile reperiet, non in illis immorabor, sed tantum digitos ad fonteis intendam. In prima siquidem, quæ est ad Innocentium II P. ait Abælardum, quem magistrum Petrum vocat, gravatum vexationibus quorundam, qui illi nomen heretici, quod valde abominabatur, imponere volebant, majestatem apostolicam appellasse. Abbatem Cisterciensem de pace inter ipsum et Claravallensem egisse, eos esse colloquutos sancita per mutuos et fraternos amplexus amicitia, tractatum inter eos, ut postmodum si quæ catholicæ aureis offendentia in scriptis ejus reperiretur, obducta spongia abradere-tur. Quod est factum. Ipseque magister a Deo inspiratus, relictis scholarum tumultibus, in Cluniaco perpetuum mansionem sibi sponte elegit. Rogat itaque tam ex parte Petri et Cluniacensium fratrum, quam ex sua, ut reliquos dies senectutis suæ liceat illi in Cluniaco consummare, et ut scuto apostol. cæ defensionis protegatur.

Altera epistola ad Heloissam abbas in encomio sapientissimæ diaconisse aliquot paginas absumit, et in enumeratione ejus virtutum insignium, immoraturque in explicatione aliquot vocum linguæ sanctæ, quam ut Græcam et Romanam illi feminæ primarie notissimas esse non dissimulatur; sed ita eam laudat, ut facile quis prospicere possit, non velle eam palpo insciam percutere, sed ut illam ostendat fuisse dignissimam convubio semper cum honore nominandi Abælardi, vere Christiani filosofæ, quem credit a divina dispositione transmissum ad aedes Cluniacæ, ut eas in ipso, et de ipso, super omne aurum et topazium munere cariore ditaret. Asserit enim numquam ei visum similem in humilitatis habitu et gestu: *Intantum ut nec B. Germanus abjectior, nec ipse B. Martinus pauperior appareret.* Et paulo post: *LECTIO EI ERAT CONTINUA, ORATIO AD DEUM FREQUENS, SILENTIUM IUGE, NISI AUT FRATRUM FAMILIARIS COLLOCUTIO, AUT AD IPSOS DE DIVINIS PUBLICIS SERVO EUM LOQUI URGERET. SACRAMENTA CÆLESTIA, IMMORTALIS AGNI SACRIFICIUM DEO OFFERENDO PROUT POTERAT FREQUENTABAT. IMMO POSTQUAM LITERIS ET LABORE MEO APOSTOLICÆ GRATIÆ REDDITUS EST, PENE CONTINUABAT. ET QUID MULTA? MENS EJUS, LINGUA EJUS, OPUS EJUS SEMPER DICITUR, SEM-*

pe. filosofica, semper eruditiora meditabatur, docebat, fatabatur. Tali nobiscum vir simplex, rectus, timens Deum, et recedens a malo, conversatione, ultimos dies vitæ consecravit Deo. Quia corporis incommoditatibus gravabatur, Cabilonum a me missus est. Ibi libris semper incumbens, et sicut de Gregorio legitur, momentum ullum non sinebat præterire, quin semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut diceret. In his sacrarum operum exercitiis eum adventus illius evangelici visitatoris reperit. Attulit ille secum lampadem plenam oleo, habens conscientiam refertam sanctæ vitæ testimonio. Tunc vero quam sancte, quam devote, quam catholice primo fidei, dehinc peccatorum confessionem fecerit, quanto inhians cordis affectu viaticum peregrinationis, ac vitæ æternæ pignus corpus scilicet Redemptoris Domini acceperit, quam fideliter corpus suum et animam heic et in æternum ipsi commendaverit, testis sunt religiosi fratres, et totus illius monasterii, in quo corpus S. Marcelli martyris jacet, conventus. Hoc magister fine dies suos consummavit: qui singulari scientiæ magisterio toti pene orbi terrarum notus, et ubique famosus erat, in illius discipulatu, qui dixit: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde; » mitis et humilis perseverans ad ipsum, ut dignum esse credere, sic transiit. In fine epistolæ epitaphia amici sui subiungit.

Eat nunc, si quis tam gravi testi fidem derogare, si quis conceptam semel opinionem et frustra vulgatam de Petro velit retinere: eat, si quis a lectione operum sacrarum tam catholici monachi velit studiosos arcere. Sed quia de martyre Marcello injecta mentio est, dicam obiter illum esse, qui brachiis manibusque ad quatuor arbores alligatus, recurrentibus sursum laniatus in frusta discerptus pro Christo et membratim laniatus est: cui templum, quod nos venerati sumus, solo totius Burgundiæ amœnissimo Cabilone, prope urbem quidem, sed Arari interfluente est erectum, et magnis opibus ditatum, quod Cluniacenses sodales possident: de quo Marcello et ejus miraculis videndus est Gregorius Turonicus lib. 1. De gloria martyrum.

Tertia epistola abbas pollicetur Heloissæ, facturum se ut Astralabio Abælardo ejus filio in aliqua nobilium ecclesiarum de præbenda provideatur: quæ de re etiam postea ad papam scripsit. Mittitque magistri absolutioem in charta descriptam, et sigillis munitam, sub hæc formula:

Ego Petrus Cluniacensis abbas, qui Petrum Abælardum in monachum Cluniacensem recepi, et corpus ejus furtim delatum Heloissæ abbatissæ et monialis Paracleti concessi, auctoritate omnipotentis Dei et sanctorum omnium, absolvo eum pro officio ab omnibus peccatis suis.

Quod si certissimum est in eo statu, in quo nos invenimur, id est morimur, in eo nos esse judicandos; quis est qui non speret, et in charitate non ficta confidat, Petrum nostrum post supradictam professionem et confessionem absolutum, in sinu Abrahamæ receptum, in extremis audita hæc suavi voce: *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ*. Siquidem dictum est discipulis: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo* (Matth. xviii). Et: *Quorum remisit Joann. xx*, etc. Et D. August., id est, de doctrina Christiana: *Has claves dedit Ecclesiæ suæ Christus, ut quæ solveret in terra, soluta essent in cælo, quæ ligaret in terra ligata essent in cælo: scilicet ut quisquis crederet in Ecclesia, scque a peccatis correctus converteret, in Ecclesiæ gremio constitutus, tandem fide atque correctione sanaretur.*

Sed ne putemus unum et multis Venerabilem, sanctitatis epitheto Abælardum decorasse, sunt et alii illorum temporum proximi, qui ad ejus sanctitatis famam etiam miracula edita retulerunt. Proferam enim verba Chronici ms. Turonici: *Construxerat, inquit, Petrus Abælardus cœnobium in territorio Treccassensi, in prato quodam ubi legere solitus*

A fuerat, quod Paracletum nominavit, in quo sancti-moniales plurimas congregavit, et quandam religiosam feminam quondam uxorem suam, literis Latinis et Hebraicis eruditam eis abbatissam præfecit. Quæ vere ipsius amica, magnam ei post mortem in assiduis precibus fidem servavit: corpusque ejus de loco ubi obierat, transtulit ad prædictum cœnobium, in cujus tumulo hoc epitaphium est insertum:

*Est satis in titulo, Petrus hic jacet Abailardus.
Cui soli patuit scibile quicquid erat.*

Hæc namque, sicut dicitur, in ægritudine ultima posita præcepit, ut mortua infra mariti tumulum poneretur. Et sic eadem defuncta ad tumulum apertum deportata, maritus ejus, qui multis diebus ante eam defunctus fuerat, elevatis brachiis illam recepit, et ita eam amplexatus brachia sua strinxit.

Libet hoc loco exclamare: *O altitudo divitiarum scientiæ et sapientiæ Dei!* Ecce enim, qui cum iniquis quodammodo erat deputatus, post obitum misericordiæ divinæ signa dat manifesta, ut ubi abundaverat forte delictum, abundaverit et gratia. Mirandum sane quod mortuum uxorem ad se venientem ipse brachiis expansis susceperit, dilectaque in ulnas suas recepta, isdem compressis, fœderis conjugalibus non intermortui argumentum dederit, sive hoc Deus arctæ poenitentiae tributum voluit, ut ostenderet se a respicientibus non abhorrere, sive hoc datum sanctitati heroïnæ nostræ, quam nemine penitus discrepante omnes prædicant fide, exemplo et doctrina, omnibus sui sæculi feminis præluxisse, et inter beatas certo annumerandam. Simile quidpiam miraculi memini legisse apud Gregor. Turon. de duorum Amantium castitate et sepultura, lib. 1. Histor. Franc. et lib. De gloria confessorum: qui conjugati multos annos in uno strato recumbentes vixerunt, cum virginitate mirabili; et cum virgo migrasset prior ad Christum, sponsusque eam in scrobe reponeret, in hæc verba stupens erupit: *Gratias tibi, Domine æterne, ago, quia hunc thesaurum sicut a te commendatum accepi, ita immaculatum pietati tuæ restituo.* Ad hæc illa subridens: *Quid, inquit, loqueris quod non interrogaris?* Addit historicus Arvernorum alumnus, hunc maritum non multo post subsecutum fuisse conjugem suam: porro cum utriusque sepulchrum et diversis parietibus collocatum fuisset, miraculi novitas, quæ eorum sanctam castitatem manifestaret, apparuit. Nam mane cum ad locum populi accederent, invenerunt cadavera juncta simul in eodem loculo, quæ longe inter se distantia reliquerant: scilicet ut quos tenet socios cœlum, sepulchrorum hic corporum non separat monumentum. Hos usque hodie sanctos duos Amanteis loci incolæ vocitare consueverunt, summoque venerantur honore, suntque templa in Arvernia in eorum honorem incognito nomine, Deo dedicata, et nos unum etiam vidimus duobus Amantibus consecratum ad ripam Sequanæ non longe a Rothomago. Similem quoque historiam refert idem Turon. senatorem Hilarium apud castrum Divionem, qui ex uxore filium susceperat, et juxta Apostolum, honorabile conjugium et thorum immaculatum conservaverat, obisse, et sepulturæ ex marmore Parisi mancipatum, ejusque mulierem deducto anni circulo, in eodem tumulo collocatam juxta virum, qui elevata dextera conjugis cervicem amplexus est.

Quod si ad hæc magnalia Dei aureis surdescant, cordaque indurescant quorundam, qui Patrum scripta si non ludibrio, ad respectui habent, nihilque se credere fatentur, nisi quod in utraque Veteris et Novi Testamenti pagina expressissimis monumentis litterarum consignatum reperiant, eis profero textum (IV Reg. xii): *Mortuus est Helisæus, et sepeherunt eum. Quidam autem sepelientes hominem, projecerunt cadaver in sepulchrum Helisæi, quod cum*

teligisset ossa profeta, revixit homo; et stetit super A pedes suos.

Quæ majora putas miracula? Summus utrisque Auctor fuit....

Deus nempe ille æternus mundi fabricator, principio antiquior, siue diuturnior, cujus manus nunquam esse abbreviata, qui (Joan. xiv) dixit: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et majora horum faciet.* Pergamus ad reliqua testimonia, ea tamen lege ne legem ordinemque temporum exacte sequi cogamur.

Videamus quid in Chronico Roberti Autissiodorensis monachi.

Anno Domini 1140 Senonis, præsentate rege Ludovico, episcoporum et abbatum religiosorum fit conventus contra Petrum Abailardum. Hic ingenio subtilissimus, mirabilisque filosofus, qui construxerat cenobium in territorio Treccassino in prato quodam ubi legere solitus fuerat. In quo sanctimoniales plurimas episcopali auctoritate congregavit, quod Paracletum nominavit. Quibus sanctimonialibus Heloissam quondam uxorem suam religiosam feminam, et litteris tam Hebraicis quam Latinis adprime eruditam præfecit abbatissam. Quæ vere ipsius amica magnam ei post mortem in assiduis precibus fidem conservavit, corpusque ejus de loco, ubi obierat, transtulit ad prædictum cenobium.

Supplementum supplementi Chronicorum Fr. Jacobi Philippi heremitani: *Bailardus natus in Francia, Peripateticus et in omnibus scientiis doctissimus, foris illis temporibus in civitate Parisiensi, composuit multa opera lectu dignissima. Ille in quibusdam articulis fidei cum videretur hæsitare, in præsentia Ludovici Junioris, et congregatione prælatorum doctissimorum coactus est recantare. Itaque non solum ab illis dubiis aut erroribus liberum sese præstitit, sed arcta devotione in vero monachatu reliquo vitæ spatio permansit, cum aliquot discipulis in eremo permanens, vizique et obiit in magna sanctitate.*

Sequentes etiam historicos adscribam, qui cum nullius criminis Abailardum insimularint, pro eo fuisse videntur. Annale Moriiniensis cenobii lib. II: *Petrus Abailardus monachus et abbas, vir eruditus, excellentissimorum rector scholarum, ad quas pene de tota Latinitate viri litterati confluebant. Idem fere manuscriptor. S. Petri in Vico, quem perperam Vivum nominant, ubi annum obitus notat cum epitafio.*

Henricus de Gandavo lib. De viris illustrib. meminit nostri Petri duobus in locis, quem dialecticæ peritæ, immo omnium liberalium artium, et theologicæ scholæ rectorem vocat.

Chronicum etiam archiepiscoporum Senonensium ms: *Anno, inquit, 1142 magister Petrus Abailardus, alias Abailardus, primo canonicus majoris Ecclesiæ Senon. obiit, qui monasteria monialium reformavit, specialiter abbatiam de Paracletto, in qua a se fundata sepelitur, cum uxore sua. Uxoratus enim primo fuerat, et postea canonicus.*

Merito sane monasteria virginum ab eo reformata dicit, quia ab Heloissa rogatus, ut de origine et dignitate monialium scriberet, utque ei et sodalibus regulam religiose Deo serviendi præfimeret, utrumque eleganter gemina epistola executus est. Priore enim, quæ septima in ordine est, professionem monasticam a primitivæ Ecclesiæ cunabulis, imo et ab ipso Messæ sacro deducit collegio, et a primis ascetis; sexusque feminei et virginitalis laudes latissime percurrit. Posteriore, quæ octava est, libricque nomen ex Patrum sententiis adunati melius meretur quam epistolæ, Paracletensis virginibus regulam præscripsit, et tripartito tractatu De continentia, De paupertate et silentio saluberrima præcepta dat, cæteraque munia ad vitæ monasticæ ordinem pertinentia sapientissime disponit. Quem libellum vere aureum omnes sanctimoniales nocturna diurnaque manu versare deberent, et nos in Gallicum idioma

transferri curavimus. Nec enim cedit regulis a S. Basilio, S. August. S. Benedicto traditis, quas Erasmus, Melanthon, et centuriatores veras, et ab his conscriptas non diffidentur. Cæsarius episcopus Arelatensis, ut est apud Greg. Turon. regulas viri, et Cæsaria ejus soror virginibus scripserant, quæ in Gallis aliquo tempore floruerunt in viridi observantia. Sed D. Maurus a D. Benedicto in Gallis missus ad reformanda Deo servientium cenobia, pro illis veteribus novam et strictam præceptoris sui regulam supposuit, qua fere omneis utuntur utriusque sexus in hunc usque diem, exceptis canonicis S. Augustini, et fratribus in eremo, et sodalibus utriusque Francisci Assissinatis et de Paula.

Franciscus Petrarcha Florentinus, refflorescentis literature injuria seculorum iniquitate restauratur lib. II. De vita solitaria, Abailardum inter illustres et sapientes filosofos, Deoque amabiles recenset, his verbis: *Jungam, inquit, tot veteribus filosofis unum recentiorem, nec valde semotum ab ætate nostra, quam recte nescio, sed apud quosdam, ut audio, suspectæ fidei, et profecto non humilis ingenii, Petrum illum cui Abailardi cognomen est. Qui ut in Historia suarum calamitatum longa oratione ipse meminit, invidia cedens solitudinis Treccassino abditâ penetravit: etsi non sine magno undique studiosorum conventu, quos ex multis urbibus sibi solitario discipulos doctrinæ celebris fama contraxerat; sine requie tamen optata, quam sibi radicatus tenuis livor odiumque convulserat.*

Platina sive Bartholomæus, sive Baptista, olim cancellariæ R. abbreviator, post vero Historiæ pontificiæ collector celeberrimus, ea quæ de nostro Abailardo alii ad tempora Innocentii II referunt, ille ad Lucii II pontificatum retrahit; de Abailardo tamen satis candide loquitur: *Ejus, inquit, id est Lucii, consensus in Gallia synodus episcoporum quorundam et abbatum coacta est contra P. Abailardum filosofum peripateticum, virum multæ doctrinæ, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsentate etiam Ludovico rege rationibus victus, non modo sententiam mutavit, sed etiam monasticam vitam et religionem induit, ac deinceps una cum discipulis quibusdam in loco deserto sanctissime vixit.*

In hunc Platinae errorem seu *μνημονικὸν ἀμάρτημα* impiegit Severinus Binius, seu quis alius doctus et diligens sarcinator magnæ illius conciliorum editionis Colon. an. 1606, qui sub Lucio celebratum fuisse illud concilium Senonense scribit, parum memor quod paulo ante attribuerat Innocentio. Nam Lucii pontificatus, si abbati Ursperg. credimus, et Onufrio vix 7, aut ad summum II mensium fuit, et in annum 1144 excurrit. At Innocentius XIII plus minus annos sedit, et in Gallia peregrinatus est. Sed alius sequitur anachronismus ejusdem Bini tom. III concilior., part. II, cum duo quæ vocat privata concilia, Suesionense nempe, et Senonense, contra Abail. eodem anno ait fuisse celebrata 1140. Nam inter utrumque 20 annos intercessisse, temporum series et supputatio convincit. In quo miror doct. Gilb. Genebrardum professorem regum etiam errasse, qui inter hæc duo minus tantum anni spatium ponit. Congregatio illa Scessionis indicta est, ut ipse Abailardus epist. 4 narrat, procurante Rodulfo archiep. Rhem. rogantibus ejus amulibus, occasione sumpta quod Connanus episcopus Prænestinus S. R. E. legatus, tunc in Gallis erat aliorum conciliorum et negotiorum causa; et rogatus est ut ei præesse non gravaretur, quem sibi favere studuisse narrat Abailardus in illa epistola totius hujus rei internumtia. Ille Connanus ter aut amplius in consensu nostrorum præsulum pro summo pontifice legatione functus est, decessitque ex Gallis circa annum 1120 neque post illud tempus ad nos remigravit. Quo tempore Abailardus subjacebat adliue ferulæ abbatis Dionysiani, erat florente juventa fer-

vidus, neque adhuc se contulerat ad Theobaldum A comitem Palatinum Campaniæ et Brisegeii, ut ab eo aliquot jugera terræ et prati impetraret, in quibus jaceret fundamenta cellulæ Paracletensis: quæ omnia transacta sunt priusquam accerseretur ad Ruyensis abbatiæ regimen. Sed cum evocatus est ad illam Senonensem congregationem, jam illi deterior ætas canis aspergi poterat, etsi hoc de eunuchis negant, jam sexaginta annos attigerat. Per me excusetur licet solers ille antiquitatis conciliorum indagator, si in longo et difficili opere levis somnus ei irrepserit.

Quod ad centuriatores Parthenopolitanos attinet, etsi variis in locis nostri hujus honorificam mentionem fecerint, nihilque diligentia et solertia in eo prædicando ex auctoribus illius ævi præterierint, tamen quod ecclesiasticæ historiæ massam veterem et optimam novo suo fermento corrumpunt, libens eos prætereo: nihilque hic decerpendum puto ex verissimis Annalibus magni illius cardinalis Baronii, cujus animæ ob vigiliis et labores, quos Ecclesiæ causa tot annos perferre voluit, omnis bene precari debent. Multa ille de Petro nostro ejusque felici obitu prolixè recenset tom. XII, quæ ipse ex supra dictis, præsertim ex Petro abbate Clun., pene transcripsit.

V. Cl. Bertrandus Argentæus præses Rhedonensis, I. C. acutiss. et Historiarum Britannicæ Celticæ scriptor luculentiss. qui me senex et veteranus dilexit, cum ego Neoptolemus prima tyrocinia magistratus in senatu illius provinciæ experirer, et quem ego unice colui, et ut patrem suum veneratus, Annalium suorum duobus in locis, hujus nostri Britonnis, ejusque ingenii honorifice meminit. Primo quidem libro, cap. 10, ubi magnos viros et celebres ex Aremoricis ortos vel oriundos recenset, primasque in filosofia et theologia ei attribuit. Et lib. III, cap. 9, in Vita Connani III, ubi eum universalis, id est omniscii nomine decorat: quod vult ita accipi, ut non omnia sciverit (quod in quemquam cadere non potest), sed comparatione habita ad reliquos omnes, quos longo spatio anteit, cujus doctrinæ fiducia, fundamenta fidei sanctæ in demonstrationibus humanis voluit collocare. Hæc Argentæus, qui postquam totam historiam hanc prosecutus est, queritur eum non fuisse auditum in concilio contra eum coacto, quod omneis quantumvis docti et subtile, ejus acumen ingenii, linguæ versatilis volubilitatem, eloquentiæ flumen aureum, vel potius fulmen igneum, et trisulcum, syllogismorum gryfos et contorta enthyemata reformidarint: D. Bernardum ex nimio zelo et solitudine ad credulitatem et iram pronum, dicit cum eo similitates gravissimas exercuisse, ita ut literas acrimoniæ plenas scripserit ad varios, ei refragante, ut, inquit, ablate, quem Guillelmum vocat, perperam; cum abbas ille discipulus Petri non Guillelmus, sed Petrus Berengarius fuerit vocatus, qui Britonem nostrum claro patrocinio tutatus est. Ad ultimum dicit eum tam perspicuam interpretationem suis enuntiationibus attulisse, ut quæ primo aspectu ancipitem curam cogitandi asserbant, intellecta ejus interpretatione, postea vera, liquida, certa, et fidei orthodoxæ consona judicarentur; in qua quidem testatur illum obiisse, Christianamque sepulcrum cum uxore doctissima, Græcis Hebraicisque literis ornata, et nunquam satis laudata femina.

Eadem pene refert Io. Papius Massonus familiaris meus, et historicus confidentissimus, Annal. III, in Ludovico Juniore: ubi ortum ejus in Armorica, studia logicæ, dein theologiæ, Lutetiæ instituta, amores inter illum et Heloissam pangit, ut illa ventrem tulerit, fugerit, pepererit, Petro reversa clam nupserit, ut ejus pater vel patruus injuriam sectione ultus sit, ut ille in monasterio Dionysiano monachi cultu, illa monachæ in Argentiensi latuerit, ut ille in perfectissimum theologum, illa in erudiissimam et modestissimam diaconissam evasit, ut docendi munus repetere co-

actus, postmodum livori cedens secesserit in solitudinem Navigentanam, ubi Paracleticum oratorium anachoretis potius quam cœnobitis construxit, in quo postea sociam thalami præfecit virginibus, ut ad Oceani Britannici oras Veneticosque sinus, monachis duræ cervicis præfectus onus illud sponte abjecerit. Addit de consensu in Senonensibus adversus illum habito, ut non auditus Innocentium appellaret, ut Cluniaci humaniter exceptus est a Mauriaceno ordinis generali, qui eum D. Bernardo ac sacrosanctæ R. sedi reconciliavit, arcetæque poenitentiae ab eo peractæ, et transitus vere Christiani testimonium perhibuit. Hæc et plurima in favorem hujus doctoris leguntur in ruti et cæsis seu ruderibus Massoni illius architecti non poenitendi: quæ quantum hic vir fuerit, quam Deo charus, quam Ecclesiæ humiliter et sincere obediens, satis declarant.

Sed aurem mihi vellunt duo nostrates poetæ vetustissimi, quorum unus anonymus, qui circa annum 1360 vivebat, hos rithmos fudit, ex quibus apparet Abælardum de libero hominis arbitrio cum universali Ecclesiæ idem sensisse et credidisse: quam liberi arbitrii fidem Erminus qui a nobis defecerat hæc ultimis annis in aliquot Bataviæ oppidis renovavit, maxime vero in urbe Roterodamæa ex qua Erasmus ortus:

*Pierre Abælard en un chapitre
Où il parle de franc arbitre,
Nous dit ainsi en vérité,
Que c'est une habileté
D'une volonté raisonnable,
Soit de bien ou de mal prenable,
Par grace est à bien faire encline,
Et à mal quand elle décline.*

De hac quæstione difficillima videndæ sunt adversus servum Luth. arbitrium diatribæ D. Erasmi. Guillelmus de Loriso paulo antiquior, sed poetarum sui seculi princeps, complexus est historiam Abælardi in illo poemate, ut illa ferebat: tempora, epico, cui Romani de Roza inscriptionem dedit. Quod opus varia et promiscua doctrina refertum, sed nondum ad umbilicum perductum Joannes de Magduno ad Ligerim, dictus Clopinellus, quod scazontem notat, mathematicus insignis, quadraginta post annis absolvit. Versus in laudem vtriusque non ausim apponere.

Cum vero Abælardus juvenis plurimos oratorio stylo rithmos vernaculos, quasi hybridas pro Heloissa sua fuderit; vellem licuisset mihi eadem vetusta lingua, quæ nobis opica dici potest, his elogiis inserere similes rithmos, quibus verus poeta conatur viros a vinculi uxorii desiderio retrahere, eos dehortans ne maritali capistro colla subdant, nisi velint libertatis jacturam subire. Adfertque ad probationem hujus dicti memorabilem Heloissæ sententiam, quam laudat ut feminam doctam et sapientem: quæ, quamvis ardens virum suum dilexerit et deperierit ex quo mater filium susceperat, qui patrem ore referret, tamen quantum in illa fuit, egit magnis precibus cum illo, quem post Deum suspiciebat, ne, ut honori puerperæ consuleret, eam ex amica redderet uxorem solemnî ritu et benedictione nuptiali: satis esse dietitans, si illa intimo pectoris amore mutuum servans, illum videret mitra et infulis pontificalibus, quibus dignus erat, ornatum. Sed poeta in alium sensum hoc detorquet, quasi illa innuere voluerit suaviores esse amantium, quam legibus connubialibus nexorum, amplexus: quod non eo trahendum est, ut inde credatur ea animam a thalami juribus alienum et abhorrentem habuisse, aut præferre voluisse concubinatus libertatem conditionibus quamtumvis amplis et magnificis nuptiarum regiarum; sed quod tanto amore, tantaque reverentia sit prosecuta de-

minum suum, ut non dubitarit pro eo monasticam asperitatem, perpetuamque continentiam et obedientiam eligere et vovere, potius quam obice et interventu suarum nuptiarum, impedimento esse, de Abælardus factus uxoriis frustraretur præmio excellentis ingenii, admirabilisque doctrinæ, puta purpura et galero, quibus tunc temporis soli viri eruditione præstantis ornabantur, et his solis gradibus ad solsticia honorum ecclesiasticorum evehebantur. Sed parum proficiebat eruditio sine cæli-latu. Et hac causa Jason Mainus IC cum Papiæ Gallus ille legem *Gullus, D. de lib. et post.* publice in suggestu magna audientium caterva interpreta-retur in aurata toga, coram rege Gallo Ludovi-co XII, quinque cardinalibus, et centum proceribus subsellia implentibus dixit se, quod beatum isti putant, numquam uxorem duxisse, ut rege com-mendante, qui Genava subacta de Liguribus trium-fabat, Julius II pontifex ad galerum purpureum illum habilem esse sciret. Hæc Jovius.

Hinc est, quod secunda epistola Heloissa fatetur se juvenculam ad monasticæ conversationis auste-ritatem non tantum religionis devotione, sed Abælardi causa primo pertractam. Itaque non nimis contra eam premia sunt hæc ejus verba : *Si me August. orbis imperator uxorem expeteret, mallet, inquit, tua esse meretrix, quam orbis imperatrix : figurate id quidem dictum, et poetice, ut apud Catullum :*

*Nulli se dicit mulier mea nubere malle,
Quam mihi, non si se Jupiter ipse velit.*

Nam in hæc verba erupit ex contemptu divitiarum, honorum, et rerum fortuitarum, et exuberantia conjugalis amoris ac pudicitia matronalis. Deinde etiam ex reverentia et obsecvantia, quam in animo femine pepererat admiratio ejus divini ingenii, doctri-næ incomparabilis, fidei, probitatis, constantiæ, ut si pro marito fuerit mors presentanea oppetenda, facile Evadnem, Penelopem, Alcestim, Porciam Brutæ, aut Arriam Pæti pietate fuerit superatura, aut illas omnem de quibus sunt hi elegi Propertiani :

*Felix Eois lex funeris una maritis,
Quos aurora suis rubra colorat equis.
Namque ubi mortifero juncta est fax ultima lecto,
Uxorum suscipit stat pia turba comis.
Et certamen habent lecti, quæ viva sequatur
Conjugium, pudor est non licuisse mori.
Ardent victrices, et flammæ pectorum præbent
Imponuntque suis ora perusta viris.*

Pene omiseram elogium de utroque optimi senis et V. Cl. ac undecumque doctiss. mei præceptoris Stef. Pascasii, qui, dum hæc scriberem, fere nonagenarius magno omnium mœrore placide in Deo expiravit, ille alter Varro et diligens antiquitatum investigator quinti Disquisitionum Francicarum libri caput decimumnonum dedicavit, et totum impendit describendis Abælardi et Heloissæ amoribus, langoribus, et ærumnis, necnon in pangendis eorum laudibus, constantiæ et aliarum virtutum, et doctrinæ super omnia admirandæ, quibus sibi magnam celebritatem quaesierunt et gloriam, et ex ea ille invidiæ flammam acerrimas, ex quibus ope divina creptus est : in quarum rerum promiscua et perpetua narratione nervos omnis suæ facundiæ mirus ille encomiastes explicuit. Multam enim in casuum Abælardi enumeratione, temporum varietate, fortunæque vicissitudine lectori delectationem, si non cum dolore, at saltem cum miseratione conjunctam, res tanquam oculis subjecta foret, atque admirationem, stuporem, lætitiâ, spem ingerit ; præsertim cum notabili exitu materies tota conclu-datur. Piz nempe Abælardi, post acertam penitenti-am, in Christo obdormitiois et sepulturæ, quam consecutus est in gremio dilectæ, sicut ipse

A præoptaverat, supremisque tabulis mandaverat. De Heloissa vero ita dicit, ut neque veram ei laudem detrahat, neque falsam affingat : ei denique tantum impartitur gloriæ, quantum nobili et primariæ femi-næ, omni scientiarum genere excultissimæ, viri sui amantissimæ, in ejus adversis constantissimæ, votorum suorum ac præcipue castitatis tenacissimæ, diaconissæque vigilantissimæ debeatur. Qua de re qui plura desiderabit, poterit decerpere, non ex his nostris Adoneis hortulis, sed ex amœnissimis et suaveolentibus areolis, pergulis, rosetis, plantari-bus, et pomariis variarum Disquisitionum Pasca-sii : quem ego testem fortissimum hoc loco extre-mum posui, quod ejus virtutes semper habuerim imo corde reconditas, hincque factum est ut recens cælo receptus, extremus pectoris mei scrinio ex-erit.

His tantis testimoniis et claris elogiis, quis est qui tam excellentis doctoris, tam sanctæ et doctæ B mulieris post secula victuras chartas ab incendiis nostro labore ereptas et conservatas, ab omnique interitu vindicatas non gratuletur ?

At enim si objiciet aliquis, illum errasse in qui-busdam articulis, et in synodo provincie Senon. fuisse damnatum, atque adeo rem judicatam pro veritate accipiendam : is sibi responsum hoc ha-beat : receptum quidem reum fuisse, sed non per-actum ; deinde cum pro innocentia suæ præsidio ap-pellaret summum pontificem, provocatio illa judi-cialis suspendit judicatum, si quod fuit.

Sed ut melius omnes intelligant quid rei gestum sit in illo conventu Senon. legatur Apologeticus, qui huic operi insertus repetitur ex bibl. Regia sub no-mine epistolæ 17 et 18, lib. II, auctore Petro Be-rengario, scholastico Pictaviensi, qui discipulus Abælardi variis coloribus depinxit quosdam ex il-lis, qui ante tempus judicantes præligere non cru-buerant nigrum ð contra inauditum suum magi-strum. Fit enim fere, inquit ille, ut libenter con-temnet, qui cito. Totum legat qui volet Apologeti-cum, ego ex eo hæc tantum exceperam.

In via Christi ambulans, in occulpo prodiens, tu-nica inconsutili spoliatus est. Post prandium alla-tus est liber, et curdam juveni præceptum est ut voce clamosa Petri opuscula personaret. At ille ju-venis Petri odio animatus, soniorius quam postula-tus fuerat exclamavit. Post aliqua, emulos de turba insultare, pedem pedi adplaudere, ridere, nugari, conspiceres. Dissipabantur cordibus suis, strideban-dentibus in Petrum, oculos talpæ habentes : *Filoso-fum hunc, inquit, sineremus vivere ? Et paulo post : In somni lethargiam oculi multorum solveban-tur. Inter hæc sonat lector, stertit auditor. Alius cu-bito innititur, ut det oculis suis somnum, alius super molle cervical dormitionem palpebris suis molit-ur, alius super genua caput inclinans dormitat. Cum itaque lector in Petri sacris aliquod repererat spine-tum, surdis exclamabat auribus : Damnatis ? Tuu quidam de vulgo ad extremam syllabam exp:refacti, somnoienta voce, capite pendulo : Dan.namus, uie-bunt ; alii vero damnantium tumultu excitati, decu-pitata prima syllaba : Namus, inquit. Inter hæc Petrus orabat : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa. »*

Inter tot et tantas angustias, Abælardus ad Ro-mani examinis confugit asyllum. *Filius sum, in-quit, Romanæ Ecclesiæ ; voto causa mea quasi impii judicetur ; Cæsarem Ecclesiæ appello.* Sed non ob-stante appellatione, relata sunt quæ gesta fuerant apostolico, et statim a Romana sede literæ damna-tionis in Petrum per Gallicanam Ecclesiam vola-runt. Damnatur taliter os illius, promptuarium rati-onis, tuba fidei, hospitium Trinitatis. Damnatur, proli dolor ! absens, inauditus et inconvictus. Cu-jus, inquam, Jesu bone, culpa tam cæcis os habuit judices, ut non utrinque causæ laevis ventilarent. Sed corrigere, inquit, Petrum volebant. Cur ergo

ei coram populo alternæ blasphemæ characterem impingebant? rursusque si Petro amorem populi tollebant, quomodo corrigere disponebant? Præclare dictum est a Profeta : *Corripietur justus in misericordia (Psal. cxi)*. Parce, inclyte bellator; non impugnat fidem Petri, qui affirmat fidem Petri. Patere tecum esse Christianum et catholicum.

Contemplemur Abælardi fidem in parte epistolæ ad Heloissam : *Soror mea Heloissa, quondam mihi in seculo cara, nunc in Christo carissima, odiosum me reddidit mundo logica, in qua aiunt perversi me præstantissimum esse, sed in Paulo claudicare. Nolo sic esse filosofus, ut recalcitrem Paulo; non sic esse Aristoteles, ut secludat a Christo*. Et paulo post : *Credo in Patrem, Filium et Spiritum sanctum, unum naturaliter et verum Deum. In personis sic approbo Trinitatem, ut semper in substantia custodiam unitatem. Credo Filium per omnia Patri esse æqualem, æternitate, potestate, voluntate, opere, nec audio Arium, qui prius et posterius in Trinitate ponit. Spiritum etiam sanctum Patri et Filio consubstantialem et coequallem per omnia testor. Credo etiam Filium Dei factum Filium hominis unamque personam ex duabus, et in duabus naturis consistere, qui passus est, mortuus restitit, ascendit ad cælum venturusque est judicare vivos et mortuos. Assero etiam in baptismo remitti delicta, gratique nos egere, qua et incipientiam bonum et perfectamque, lapsosque per penitentiam reformari. De carnis autem resurrectione quid opus est dicere, cum frustra glorier me Christianum, si non credidero me resurrecturum?* Hæc de epistola Petri excerpta, cujus majorem partem infra inseruimus, ut clarum et perspicuum faciant omnibus eum fidem Petri non impugnasse.

Adjicit deinde Berengarius se vidisse indiculum ab inimicis ejus compactum, in quo non Abælardi dogmata, ut illi falso jactitabant, sed nefandi comiti capitulo legebantur, quorum quædam prorsus negat, quædam etiam diluenda putat, quamvis agnoscat Petrum errare potuisse. Ipse etiam audet ex Claravallensi familia ut putabat scriptum erroris arguere, de origine animarum. Quæ opinio Originis, nescio quid Pythagoreum et Platonicum redolens, orthodoxæ veritatis gladio amputanda est : cum sancta Ecclesia catholica teneat noviter creatis corporibus noviter creatas animas quotidie inlundi, juxta illud ex ore Christi : *Pater meus usque modo operatur et ego operor (Jou. v)*.

De hoc Berengario doctoris sui famam et nomen tuente Petrarcha in Apologia ait ipsum fuisse faciendum, non magni corporis, sed ingentis acrimoniae, qui post modum se excusavit quod tanti viri sanctitas nondum totum orbem repleverat. Abælardus, inquit, in somnum vel in errorem prolabantem viam comiter monstrare debebat : si sauciatus esset, eum jumento par erat imponere, vinum et oleum ejus vulneribus infundere, et ad stabularium universalis Ecclesiæ reducere, summum puta pontificem, quem qui Christi vicarium, Petri successorem, episcoporum primatem agnoscit, et ad ejus nutum se componere paratus est, reprobis dici non potest. Hæc et plures alias tricas ad lectoris fastidium vertit Berengarius, nimia in præceptorem veneratione, si nimia esse potuit in eo qui callebat illud Juvenalis :

*Dii majorum umbris tenuem et sine pulvere terram,
Spirantesque crocos, et in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loci. . . . .*

Quid ergo? Audacissimus Berengarius ex omnibus? minime. At multo officiosior erga præceptorem, quam cæteri discipuli. Quanquam nec istius quidem laudis ita cupidus, ut eam aliis, qui pro magistro calamum strinxisse dicuntur, præceptam voluerit. Nam ipse electus unus videtur a sociis, qui maximo ingenio, minimoque famæ periculo pos-

set dicere, utpote qui vix ex efebis excesserat. Itaque ipse cum ad opulentiam responsionis messem invitatus esset, culmos tantum legit, statimque ab incepto destitit, in hac prima lucta quodammodo excensari postulans, quod nimio præceptoris zelo ardens librum adversus sanctissimum adversarium evomuit, quem ut lapidis jactum retinere non potuit postea, quia ejus exemplaria statim per Franciam Italianque volaverant : de quo se excusat altera epistola ad episcopum Mimatensem his verbis : *Nonne homo est? Nonne nobiscum navigat per hoc mare magnum et spatiosum, inter reptilia quorum non est numerus? Cujus navis etsi prosperiori feratur navigio, tamen securitas pelagi in dubio est. Nam nec auster adhuc ei fidem dedit, juxta illud Augustini : Homo quamdiu vivit nescit ira an odio dignus habeatur*. Et paulo post : *Nondum in firmamento fixus, qui meo judicio temporum nostrorum est Martinus. Ego ita sentio de abbate, quod sit lucerna ardens et lucens; sed tamen in testa est. Damnaverat, inquit, Abælardum præceptorem meum, fidei buccinum, legis armarium, in morum via pede recto gradientem. Damnaverat, inquam, et vocem ejus sine audientia strangulaverat. Eram ea tempestate adulescens. Pectus appuli ut purgarem Abælardum. Sed non, inquit, a te talem theologum argui oportebat. In quo audet abbas? audet in litteris, audeo et ego. Audet in theologicis; audeo et ego. Audet in sanctitate, hic non audeo*. Hæc est Berengarii excusatio sui Apogetici, quo concludit : In campo philosophiæ semper licuisse, ut alter alterum, dum magis amica esset veritas, justis de causis reprehendat. Nam illa quæ decem annis post transitum S. Bernardi secuta est in canonem sanctorum ejus nominis tractatio, testis quidem est sanctitatis, sed non omnium ejus ante dictorum, actorum, aut scriptorum comprobatrix. Vere enim vir probus et sanctus fuit D. Bernardus, vere sui temporis velut quoddam Orionis astrum resplenduit : ejus purissimis radiis non potuerunt officere, aut tenebras offundere, ne quidem illi, qui ab Ecclesia catholica desciverunt, quorum nonnulli Bernardum habent præ manibus et in deliciis : inter quos nominari potest vir excellentis ingenii Franc. Hotomanus I. C. qui quamvis alieno a monachi animo, hunc auctorem gravem, doctorem præcipuum habebat in senectute, et ejus lectione assidua se proficere, et puros in sacris Scripturis sensus haurire fatebatur.

Superest igitur, quoniam alios pro Abælardo dicentes placide audistis, ei pro se pauca dicenti aurem non denegetis. Nam adversus varia probra, quæ illi objecta sunt, contentus fuit brevicula apologia, seu confessione, quæ vix treis paginas excedit : in qua indiculi superioris articulos ut diabolicos detestatur, cum suis auctoribus et architectis, negatque in suis voluminibus tale quid reperiri. Tam Filium, quam Spiritum sanctum ex Patre proficere esse, ut ejusdem sint cum Patre substantiæ, ejusdem penitus voluntatis atque potentia. Solum incarnatum Jesum Christum, unicum et verum Dei Patris Filium, ex substantia Patris ante secula genitum ; ita Spiritum quoque sanctum tertium in Trinitate personam, tam ab ipso Filio quam a Patre procedentem credens asserit, et asserens credit. Gratiam Dei ita omnibus necessariam, ut nec naturæ facultas, nec arbitrii libertas sine illa sufficere possit ad salutem. Crucifixores Christi in ipsa crucifixione gravissimum peccatum commisisse faletur. Potestatem ligandi atque solvendi agnoscit datam successoribus apostolorum omnibus, ut ipsis æque apostolis, tam dignis quam indignis episcopis. Quid plura? cum ad singula objecta modeste paucisque respondeat, negetque se librum Sententiarum, e quibus capitula excerpta sunt contra se per ignorantiam, vel per malitiam prolata, scripsisse, atque ita innocentiam suam tueatur, ut si qua dubia videbuntur, in meliorem partem omnia fraterne adsumi

per viscera misericordiae Jesu Christi postulet : quis amplius dubitet hanc veram fuisse Petri fidem, ex qua spei contraxit firmitatem : in qua locutus salubriter, ut ipse dixit, latratus Scyllæ non timuit, vortices Charibidis irrisit, mortiferos modulos surda aure contempsit, scopulos non horruit, irruentibus turbinibus non est concussus, necdum loco dimotus. Fundatus enim erat supra firmam petram, ob idque merito refugium invenit apud sedem S. Petri, cui conciliante Mauriaceno est reconciliatus. Sed reprimam me. Non enim, ut inquit Tullius, dicenda est gratia reconciliata, quæ nunquam desit.

Quamobrem bono animo esse, et bene sperare debemus, nullos esse incassum susceptos labores pro decore et fama pietatis et sanctitatis in nostro doctore. De cujus doctrina, quæ superest, sana et eximia, in omni literarum genere, nihil est quod plura adjiciamus, nisi hoc unum, nempe eo seculo, quod fuit præstantium ingeniorum feracissimum, nullum extitisse ei ulla ex parte conferendum. Quod ut facilius innotescat, aliquod raptim nominabo ex insignioribus, qui circa illud ævum floruerunt. Nam D. Bernardum, P. Mauriacenum, Othonem Frising., Galielmum Cathala., Anselmum Laudun., Io. Rozelinum, Albertum Rhemum, Gratianum Bononiensem satis supra memoratos arbitror. Petrum vero Lombardum episcopum Paris. solem theologorum inter stellas recensere vereor, qui quantus fuit, ex schola et umbraculis nostri Abelardi cum multis aliis, tanquam ex equo Trojano prodiit. Veniant ordine Robertus episc. Salisberiensis, Ivo episc. Carnotensis, Robertus alter abbas Majoris-Monasterii, Baldricus archiep. Dolensis, Marbodius episc. Rhedon., Joannes Atrebas, Morin. episc., Guillelmus Armoricanus et Radulfus Nigellus poete epici, Guillelmi duo, ille abbas S. Theodorici Rhem., alter Neubrig., Lotulfus Novariensis, Gaudrius Antissiod., Sigerius abb. S. Dionysii, Hildebertus ep. Cenoman., Honorius ep. Eduen., Petrus cantor Lutetianus, et alter Petrus de Roessiac, Hugo, Richardus, Adamus, Andreas, monachi Victoriani; Raperti duo, Tutienensis et Bononiensis, Aubertus et Petrus Rhem., Goffridus archid. Burdeg., Boso Anglus, Bruno Coloniensis, Vicericus Trustinus Eborac., Petrus Blesensis ep. Bathon., Gualterus de Constantiis ex regia Britonum stirpe, Alfredus sacerdos historicus, Hugo Carthusianus historicus, Joannes Oxoniensis hist., Heribertus Lozingua, Bartolomeus Isacanus, Turgotus Dunelm. abbas, Olerisius et Petrus Casinenses, Joachimus abb. Floren., Gilbertus, Laurentius et Radulfus Westmonasterienses, Nicolaus Wactintonensis, Guillelmus Sommersetus, Walterus, Daniel et Robertus Budlontonienses, Willelmus et Robertus Fiscanenses, Sterio et Osbertus Gloucestrienses, Gilbertus Hollandus, Vignonus homeliarius, Petrus Pisanus I. C., Rogerius mathematicus, Thebitis et Alfraganus astrologi, Guillelmus Sturdus et Guido poete, Kavaococus historicus, Odo Kentanus, Guillelmus archiep. Tyri, Rudolfus, Lucas et Francus abbates Teutonicos, Robertus Polonus, Adalbertus Spaldingen., Richardus de Prætelis, et alii, quos referre longa mora esset. Quibus addendus merito magnus ille Gilbertus Porretanus episcop. Pictaviensis, sive academiæ si non Romulus, at saltem Camillus, accusantibus Adamo de Parvo-ponte, et Hugone de Campo-florido regis Ludovici VII cancellario, ad tribunal summi pontificis tunc per Gallias peregrinantis pertractus, paremque cum Abetardo acam sortitus. Tantum potuit inveterata, et a rudibus seculis prisca deducta opinio, ut quisquis ingenio et doctrina consummata cæteros de vulgo antenet, satum a fide alienus crederetur. Parum utilem esse tator eruditionem sine timore Dei et pietate : sed ubi hæc concurrunt in uno subjecto, plus commodi ad Ecclesiam dimanat ex his duabus sororiantibus, quam ex altera. Quid noster? nonne eruditione et

A pietate omneis ex supra nominatis post se reliquit? ad extremum etiam plures sanctitate, si D. Bernardum excipias, Thomam Cantuar. et Malachiam Hibern. archiepiscopos, quos endo cælo merita locarunt.

Quid, quod et illud duodecimum seculum illustribus feminis et doctis claruit? inter quas Hæloïssa nostra fulget, velut inter igneis luna minores. In quibus placet Hildegardem, Matildem, Sofiam cum ejus filia, et Elisabetham connumerare, quæ dubium reliquerunt plusne eruditione, an vitæ austeritate fuerint commendabileis. Verissimum omnes agnoscunt quod ad Hæloïssam nostram Mauriacenus lib. v scripsit : Eam non tantum religionis, sed honestorum studiorum et laudabilium, ac secularis sapientiæ fama toti orbi innotuisse, mulieres omnes evicisse, et pene viros universos superasse. *Mox vero, inquit, ut complacuit ei, qui te segregavit ab utero matris tuæ, per gratiam suam longe in melius disciplinarum studia commutasti, et pro logica Evangelium, pro fysica Apostolum, pro Platone Christum, pro academia claustrum, tota jum et vere filosofica mulier, elegisti.*

Quid mirum? cum hoc Ludovico Juniore regnante, quem G. Tyrius lib. xxii regem piissimum et Christianissimum vocat, Lutetiæ omnium liberalium et mathematicarum artium studia floruerint, necnon filosoficæ, medicinæ et theologiæ : quarum professores honoribus, honorariis, et præmiis, et (quod in desuetudinem abiit) beneficiorum ecclesiasticorum proventibus, teste Rigordo, dignis remunerationibus rex prosequebatur, ita ut Petrum illum nomine et origine Longobardum, auctorem libri Sententiarum, in episcopatus Parisiensis electione proprio fratri Ludovici Crassi F. prætulerit, qui tum archidiaconus Parisiensis erat, neque ægre molesteve tulerit, doctorem advenam et alibi natum sibi præferri. De academia enim Lutetiana idem dicendum quod de Roma, esse eam communem orbis incolarum patriam.

Nec tantum inter Christianos Lutetiæ, sed etiam inter Judæos floruerunt linguarum et divinæ scientiæ studia. Quod et testatur Benjaminus Hebræus in Hispania natus, qui scribit in Itinerario suo se sub illo rege Lutetiam venisse, quam vocat regni caput : *Sunt, inquit, in ea discipuli sapientum omnium, qui hodie in quacunque regione vivant, doctissimi, et qui nocte dicque legis studio incumbunt.* Hæc ex supra nominatis doctoribus satis manifesta, quibus adjungam Petrum Alfonsum, qui ex Judeo Christianus factus, habuit susceptorem in baptismo Alfonsum Castulonis seu Castellæ regem optimum, mathematicum doctissimum. Alios vero perperam doctos silentio puto involvendo, sicut et Petrum Bruis, et Petrobrusianos, Henricianos, Adamitas, Marlenses, Catharos, Jacobitas, omnes relatu indignos, Marrucinos et Fatuos, quod literis abutentes, hæresibus perversis varias orbis partes infecerunt : a quibus tamen immunis permansit Gallia ope doctoris Abelardi, qui contra illos since fidei suæ symbolum solvit libro singulari adversus hæreses edito. Quo indignus videtur ejus libros non bene agnos, in prohibitis ad hunc usque diem repositos, auctorisque nomen veru transfixum, qui se acerrimum hæreticorum hostem sit professus. Unica certe ejus epistola octava, quam pie et catholice de eucharistia, cæterisque fidei articulis senserit, satis ostendit. Quod si aliquid ejus operum in manus venisset eorum, qui indicem librorum suspectæ fidei sarcinarunt, certe aut in eo nomen Abelardi delevisset, de quo nihil mali viderant, nihil comperiti habuerant, aut permisissent ejus opera per doctores expurgata in lucem prodire; sicut nunc ea damus reip. Christianæ et catholicæ, tersa sane et lævigata pumice theologorum Parisiensium, qui ut sunt acris judicii senatores, nullo ex his expungenda, sed si quæ duriuscula videban-

tur, aut molliori interpretatione temperanda iudicantur, aut sapienter cavenda monuerunt.

Acta causa est. Vides, sapientissime nomofylax, lectionem Abælardi Ecclesiæ utilem esse et conducibilem, eum monachum probum et doctum, ab errorum suspitione repurgatum, adversis suis clariorem, majori post obitum honore ornandum, et inter orthodoxos collocandum, omni laude, prædicatione, literis, monumentisque esse decorandum.

Et quoniam in illis tot tantisque negotiis regni, quæ tanquam Atlas cælum, tu sustines, animadvertimus te semper ex succisvis aliquot horas impendere meditationi et veterum auctorum lectioni. Habe, quæso, hunc inter eos, quos tibi in pretio habendos, legendos, et eximie diligendos proposuisti. Mea hæc studia et officia, quæ tibi honori et ornamento, ut debeo, esse concupivi, boni consule; tibi que persuade, me eorum qui tuas virtutes mirantur, te amant et colunt, quorum pro tua amplitudine magnus est numerus, nemini concessurum.

Colofonem imponent huic Apogetico pro Abælardo ejusdem, parentalia et exequiæ, nec non uxoris. Præclare enim apud Euripidem Ulixes, dum vult suadere mactandam manibus Achilleis Polyxenam, dicit se quandiu fruatur hac luce, modicis contentum honoribus; at sepulturam suam optat inspicere ornatissimam, *δὴ μὲν ἀποῦ γὰρ ἡ χάρις*. Hic su-

A premus cumulus felicitatis, sicut Virginio apud Plinium Cornelius Tacitus, ita Abælardo contigit laudator eloquentissimus, Petrus nempe Venerabilis, et optatissima prælica, seu funera, quæ lacrymis ejus tumulum decoravit, stetitque fecit Heloissa præstantissima, quæ plusne dilexerit an suscepit maritum, in dubio reliquit.

Sextuplex Abælardi epitaphium vide infra.

Obiit magnus ille doctor xi Kal. Maii 1142, ætate suo climacterico; Heloissa vero xvi Kal. Junii an. 1163: creditur enim 22 annis et amplius marito supervivisse. Ejus epitaphium quatuor versibus comprehensum non est ejusdem auctoris, cujus sunt præcedentia. Sed tamen libuit ascribere, quamvis majoribus præconiis fuerit dignissima, utpote supra sexus modum eloquens:

*Hoc tumulo abatissa jacet prudens Heloissa,
Paracitum statuit, cum Paracito requiescit.
Gaudia sanctorum sua sunt super alta polorum.
Nos meritis precibusque suis exaltet ab imis.*

B Have et vale, mi Abælarde redivive, tibi ipsi tuisque cineribus fœnix, et a veritate temporis Ælia in lucem erute. Hoc tibi dictum tolle memor:

*At mihi quod vivo detraxerat invida turba,
Post obitum duplici fœnore reddet honor.*

EPITAPHIA ABÆLARDI.

I.

Auctore Petro Venerabili, ut et sequentis. (Opp. Abælardi, p. 342.)

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum, Noster Aristoteles, logicis, quicumque fuerunt, Aut par, aut melior; studiorum cognitum orbi Princeps; ingenio varius, subtilis et acer; Omnia vi superans rationis, et arte loquendi Abælardus erat; sed tunc magis omnia vicit, Cum Clunacensem monachum moremque profectus,

Ad Christi veram transivit philosophiam.
In qua longævæ bene complens ultima vitæ,
Philosophis quandoque bonis se connumerandum Spem dedit, undenas Maio revocante Kalendas.

II.

(FABRIC., Biblioth. med. et inf. Lat., V, 255.)

Petrus in hac petra latitat, quem mundus Homerum Clamabat, sed jam sidera sidus habent.
Sol erat hic Gallis, sed eum jam fata tulerunt:
Ergo caret regio Gallica sole suo.

Ille sciens quidquid fuit ulli scibile, vicit
Artifices, artes absque docente docens.
Undecimæ Maii Petrum rapuere Kalendæ,
Privantes logices atria rege suo.
Est satis in tumulo, Petrus hic jacet Abælardus,
Cui soli patuit scibile quidquid erat.

III.

(RAWLINSON, edit. Epistolarum Petri Abælardi, p. III, ex cod. Oxon.)

Occubuit Petrus, succumbit eo moriente
Omnis philosophus, perit omnis philosophia,
Scinditur in partes jam vestis philosophiæ.
Gallia facta est frequens studiis et philosophia,
Petrum defunctum deslet de philosophia,
Gemma subtracta plangit solitaria facta.

C Plangit Aristotelem sibi logica nuper ademptum,
Et plangit Socratem sibi mœrens ethica demptum,
Physica Platonem, facundia sic Ciceronem,
Artes artificem deplorant occubuisse,
Quod quid sentirent, senserunt exposuisse.
Petrus Aristoteles fuit ipse vel alter et hæres,
Solut Aristotelis metas qui reperit artes;
Illic docuit voces cum rebus significare,
Et docuit voces res significando notare.
Errores generum correxit, ita specierum;
Illic genus et species in sola voce locavit,
Et genus et species sermones esse notavit.
Significativum quid sit, quid significatum,
Significare quid sit prudens diversificavit;
Illic quid res essent, quid voces significarent
Lucidius reliquis patefecit in arte peritis.
Sic animal nullumque animal genus esse probatur,
Sic et homo, sed nullus homo species vocatur.
Ingenio fretus docuit subtilia Petrus

D Dogmata doctores quæ non docuere priores,
Quantum difficiles aliis sunt omnibus artes
Tam Petro faciles, Petro referente patentes.
Petrus laudandus, Petrus plangendus ab hoste
Occidit: hunc subita rapuit sors invida morte.
Errorum nebula surgunt, te, Petre, cadente;
Si stares, caderent, et, te surgente, jacerent.
Gloria te celebrem fecit, tua fama perennem,
Nec potuit titulos mors abolere tuos.
Invidit mors ipsa tibi, qui causa fuisti
Omnibus invidiæ: mors inimica tibi.
Jam tua vocalis sententia facta realis
Mors argumentum, sic tibi tumba locus.
Hæc in voce docens, hæc in rebus didicisti,
Et moriendo probas quod moriatur homo.

IV.

(Bern. Pez, Thes. anecd. noviss., t. III, Diss. Isag., p. xxii.)

Petrus amor cleri, Petrus inquisitio veri,